

NR I 2010

Ale

Historisk tidskrift

FÖR SKÅNE

HALLAND

OCH

BLEKINGE

Ale

Historisk tidskrift för Skåne, Halland och Blekinge
utges av De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening och
Landsarkivet i Lund.

Redaktör och ansvarig utgivare universitetslektor Gert Jeppsson, Lund.

Redaktionskommitté

Docent Peter Carelli, Lund

1:e arkivarie fil. dr Elisabeth Reuterswärd, Lund

Professor Sten Skansjö, Lund

Professor Anna Christina Ulfspärre, Lund

Innehåll

	Sid.
Owe Wennerholm: Datering av Bockstensfyndet	1
Fredrik Persson: I nationernas skugga?	
Skånes plats i dansk och svensk historieforskning	13
Nils Lewan: Mer om historiska kartor	27
<i>Aktuellt om arkivaliskt</i>	
Arrendatorer på torp i norra Skåne och Blekinge på 1940-talet	31

Tidskriften Ale utges med stöd från Vetenskapsrådet

TRYCKTJÄNST I ESLÖV HB, 2010

Datering av Bockstensfyndet

Av Owe Wennerholm

Tekniker och författare, Fjärås, forlag.carse@gmail.com

Bockstensmannen utgör sannolikt det enda bevarade medeltida fyndet i sitt slag inom hela Europa. Hans väl bevarade klädedräkt finns, tillsammans med skelettet, utställd på museet i Varberg. Till och med hans hjärna kan beskådas i en speciell monter. Hans kvarlevor kom i dagen helt oväntat en vacker junidag år 136, då en 12-årig pojke hjälpte sin far med harvning av en torvmosse intill gården Bocksten i norra Halland. Sedan han på detta vis blev funnen, har frågorna hopat sig kring denna märklige man, exempelvis när han levde.

Sedan Bockstensmannen blev funnen 136 har en av huvudfrågorna varit att på ett säkert sätt kunna datera fyndmaterialet. Den, som först försökte datera klädedräkten var Albert Sandklef, chef för museet i Varberg fram till början av 1960-talet. Redan i början av 1937

tycks Sandklef ha bestämt sig för att datera dräkten till 1360-talet, vilket han redovisar i *Acta Ethnologica* (vol. I – 1937) och *Vår bygd* 1937. Sandklef skrev ytterligare en bok med titeln *Bockstensmannen och hans olycksbröder* (1943). Även i denna bok tidsbestäm-

Delar av Bockstensmannens kvarlevor i Varbergs museum.

Bockstensmannens klädedräkt består av struthätta, mantel, kjortel och hosor. Bilden visar en kopia av dräkten. Hela originaldräkten har en rödbrun färg på grund av mossens kemiska påverkan. Den sträva ylledräkten har säkerligen inte legat direkt mot den nakna huden utan skyddats av linneklädsel och brokar, dåtidens kalsonger, detta för att lättare kunna bibehålla kroppsvärmen under vintertid. Några rester av linnevävnad finns inte kvar p.g.a. mossens kemiska inverkan. Till Bockstensfyndet hör även en del läderföremål som skor med frontsnörning, bälte med gehäng, tågvirke (ett rep), ett litet läderhölje med symboler på och två knivfodral med bevarade träskäft av hassel och björk. Foto: O. W. 1994.

mer Sandklef dräkten till 1360-talet. År 1985 gav museet i Varberg ut en bok i ämnet med titeln *Bockstensmannen och hans klädedräkt* med textilexperten vid Riksantikvarieämbetet, Margareta Nockert, som huvudförfattare. Ny reviderad upplaga av denna bok utkom 1997. Nockert har också försökt att datera mannen med utgångspunkt från bl a den bevarade dräkten. Hon menar, att dräkten med full säkerhet kan dateras till 1330-talet och att klädedräkten är ett utpräglat modeplagg, som bara fanns vid den tiden. Tillsammans med professor Göran Possnert vid C14-laboratoriet i Uppsala, har Margareta Nockert

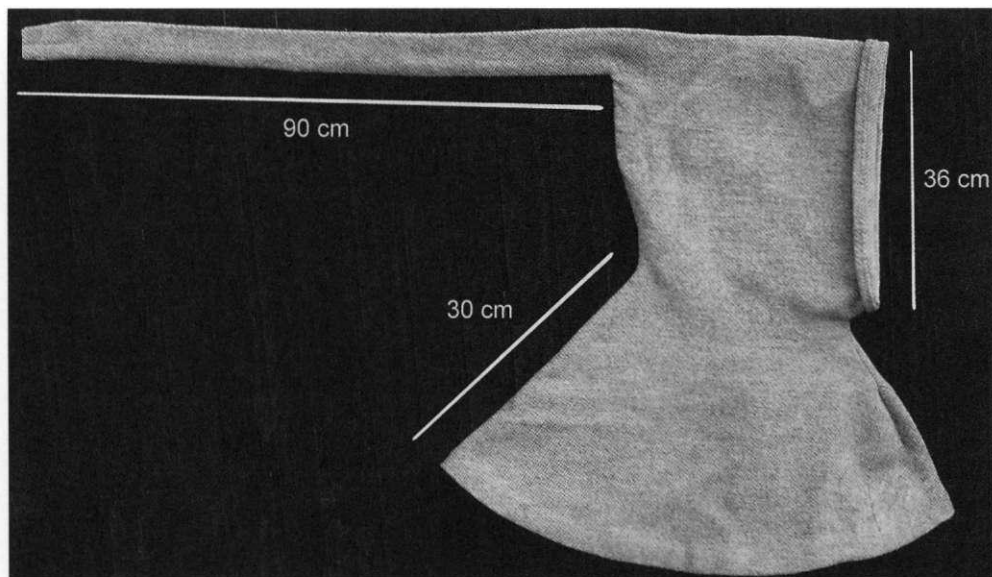
skrivit boken *Att datera textilier* (2002), i vilken bl a Bockstensfyndet ingår.

Våren 1985 började jag mera på allvar att intressera mig för Bockstensmannen. Avsikten var att undersöka de delar av fyndmaterialet, som museet inte närmare har granskat. Även klädedräkten blev föremål för mina undersökningar. En av de viktigaste frågorna blev att försöka datera Bockstensfyndet. Resultatet av dessa undersökningar finns redovisade i boken *Vem var Bockstensmannen?*, som kom ut 2007 (sjunde upplagan). Resultatet av mina senaste försök att datera Bockstensfyndet ledde till att han i första hand bör dateras till tidsperioden 1250–1290-talet.

Länsmuseet i Varberg gav ut boken *Bockstensmannen och hans tid* under hösten 2008, där innehållet redovisar delvis nya rön om Bockstensfyndet. I denna bok medverkar bl a textilhistorikern Eva Andersson vid Göteborgs Universitet och i boken daterar hon dräkten till 1340–70.

Både Sandklef och Nockert anser att Bockstensmannen uteslutande varit en världslig person ur samhällets övre skikt och att han mycket väl kan ha varit en knektvärvare, skatteindrivare eller ett kungligt sändebud. Nockert menar också att klädedräkten är ett utpräglat modeplagg, som bara förekom under 1330-talet.

Sedan mina undersökningar av Bockstensfyndet inleddes i slutet av 1980-talet kan jag numera redovisa ett omfattande bildmaterial från olika tidsperioder (1200–1500-talet) som återger just denna typ av klädedräkt. Min uppfattning, när det gäller klädedräkten, är att denna typ av dräkt, dvs. med struthätta speciellt i kombination med mantel, användes i Norden redan under 1200-talet och fram till början av 1500-talet. Dessutom anser jag att denna typ av struthätta användes av vissa grupper inom den katolska kyrkan även i Norden under samma tidsperiod.

En kopia av Bockstensmannens struthätta. Struten är 90 cm lång och slutar i höjd med korsryggen, då hättan är på huvudet. Lägga märke till att hättans ansiktsöppning är symmetriskt uppvikt.¹ Hättans axelslag, som vid rekonstruktion av dräkten varit placerad på utsidan av manteln, slutar cirka 15 cm nedanför axelpartiets överkant. Albert Sandklef menade att strutens längd tillåter en datering av Bockstensmannen kring år 1360, medan Margareta Nockert menar att axelslagets storlek placerar dräkten i 1330-talet. Foto: O. W. 2003.

Bildavsnitt från Hieronymus Boschs altartavla S:t Antonius från tiden omkring år 1500. Målningen visar tre herrar bärande samma typ av struthätta som Bockstensmannens. Denna typ av struthätta finns avbildad redan under 1200-talet och fram till utgången av 1500-talet. Lägga märke till radbandet med ett latinskt kors, som hänger vid den främre mannens bälte. Nedanför t h visas en bild av Bockstensmannens struthätta i original. Observera att hättans ansiktsöppning är symmetriskt uppvikt.

Avbildningar

I dominikanernas klosterkyrka Santa Maria Novella i Florens finns betydelsefulla avbildningar, vid jämförelse med Bockstensmannens klädedräkt. I spanska kapellet finns freskomålningar från slutet av 1360-talet. I mitten av målningen står påven och på hans högra sida är kyrkans folk (clericus) upp-
radade, såsom präster och klosterfolk m fl.

Bilden visar ett avsnitt av freskomålningen från dominikanernas klosterkyrka i Florens. Den barhuvade mannen, som saknar tonsur, har långt hår och ymnigt, spetsigt skägg. På hans högra axel hänger en struthätta med axelslag. Observera att den är av samma typ som Bockstensmannens, med symmetriskt uppvikt öppning till hättan. På mannens vänstra bröstsidan framträder delar av ett patriarkalkors $\ddagger$, som visar att han tillhör Helgeandsorden – Ordo Sancti Spiritus. I boken – Bockstensmannen och hans tid (2008), framhåller textilhistorikern Eva Andersson att Bockstensmannen saknar tonsur och drar slutsatsen att han inte kan ha varit någon som tillhört prästerskapet (clericus).

Adorantsigill

Utöver målningar och kopparstick finns det ett unikt källmaterial, när det gäller bockstensshättans datering och vilka som använde sådana hättor under medeltiden. I Svenska och Danska Riksarkivets sigillsamlingar finns s k adorantsigill, vilka i första hand tillhört den katolska kyrkan under medeltiden.² Oftast är dessa sigill av spetsoval form, men också runda och sexkantiga förekommer. I mittfältet av dessa sigill finns i allmänhet någon person med anknytning till den tidigaste kristna kyrkan avbildad. I nederdelen av sigillet finner man sigillinnehavaren, adoranten, avbildad i böneställning med utsträckta armar och öppna händer. Denna gest ger uttryck för vördnad och att den bedjande lyfter sin själ mot den han tillber för att motta dennes gåvor från Gud. Adoranten är oftast en person som tillhör det andligaståndet (clericus).

Riksarkivet i Stockholm har uppskattningsvis cirka 200 adorantsigill, som numera i stor utsträckning är kopierade genom avgjutningar. Bland dessa sigill finns det adoranter klädda i dräkter med en struthätta av

Adoranten Sigfrid, dekan och medlem av domkapitlet i Uppsala, från år 1351. Hättan är nedfälld med struten hängande på ryggsidan. Även axelslaget är synligt. Källa: DS4716. RA Stockholm.

samma typ som Bockstensmannens. Adoranterna bär därtill en mantel av varierande längd. Axelslaget till struthättan ligger oftast utanpå manteln. Närmare ett tjugotal hättor av bockstentyp finns med som huvudbonad på dessa adoranter, fördelade på tiden från slutet av 1200-talet och fram till början av 1500-talet.

Sammanfattning

Det är tveksamt, om man över huvud taget kan datera Bockstensmannen med utgångspunkt från den bibehållna klädedräkten. Med stöd av bl a det redovisade materialet, som utgör några exempel, har det gått att påvisa, att denna dräkttyp använts i ett betydligt vidare tidsperspektiv än vad både Sandklef och Nockert har försökt visa.

Att åldersbestämma dräkten till 1330-talet (Nockert) eller 1360-talet (Sandklef) grundar sig förmodligen på en ofullständig undersökning eller redovisning av tillgängligt historiskt bildmaterial. Dessutom räcker det inte att enbart ha klädedräkten som utgångspunkt vid en datering av Bockstensmannen.

Det finns mycket, som talar för att denna dräkttyp, med den långa jämns mala struten till hättan, använts som ämbetsdräkt inom vissa kretsar bland den romerskkatolska kyrkans prelater redan från början av 1200-talet och för nordiskt vidkommande fram till reformationen på 1520-talet, ett tidsintervall på i runda tal 300 år eller mer. Det är inom denna tidsperiod, som man kan tillåta sig att placera in Bockstensfyndet, i fall vi enbart utgår från hans klädedräkt, och i jämförelse med medeltida avbildningar.

Datering med C14-metoden

Sedan 1988 har sammanlagt 28 C14-dateringar utförts på olika delar av Bockstensfyndet. Från början blev dateringsresultaten

mycket osäkra och märkligt vilseledande. En datering placerade mannen ca 1400 år före Kristi födelse (Ua-1172, knivskaften av hassel) medan knivskaftet av björk hamnade på början av 1100-talet (Ua-1170). Några dateringar hade tyngdpunkten i början av 1400-talet (Ua-11094 och Ua-11099 ullfibrer). Laboratoriets sammanfattande rapport från 1989 blev, att det är en öppen fråga om Bockstensfyndet skall placeras i 1200-, 1300- eller 1400-talet. För att kunna fastställa, vilket av dessa århundraden det är frågan om måste man ta prover från mannens skelett.³

Arkeologer är som regel angelägna om att använda sig av flera olika av varandra oberoende dateringsmetoder vid utvärdering av sina undersökningar, eftersom varje metod oftast har vissa svagheter. Att dra några säkra slutsatser utifrån tillämpningen av endast *en* dateringsmetod vill man i allmänhet undvika, eftersom dateringsresultatet i regel blir osäkert och kan lätt ifrågasättas av andra forskare. För att vara på den säkra sidan vill därför arkeologerna använda sig av minst tre olika metoder för att få en säker datering. C14-metoden är således en bland flera olika dateringsmetoder. Vid datering av Bockstensfyndet har minst två olika dateringsmetoder använts. Förutom C14-metoden har den dendrokronologiska metoden använts som referensmetod till C14-metoden, vilket har visat sig vara en fördel.

Halveringstiden för kol14-isotopen är ca 5570 år och är beräknad i tidsenheten »Before present» (BP) varvid »present» motsvarar det kalendariska året 1950 AD (Anno Domini, e Kr).

I november 1987 utförde Tandemlaboratoriet i Uppsala den första C14-dateringen av ullfibrer, från Bockstensmannens klädedräkt. Ullfibrerna har daterats till C14-åldern 575 ±55 BP, vilket motsvarar kalibrerade åldersintervallet från år 1290 och fram till 1410 AD (e Kr) med en signifikansgrad eller säkerhet

av 68 %. Vid en signifikansgrad av 95 % blir kalibrerad ålder 1290 till 1430. Dateringen visar två sigma (kurvtoppar) p.g.a. kalibreringskurvans ojämnheter, ett fenomen som är allmänt känt bland C14-experterna.

Åren 1996/97 C14-daterades bl a mannens skelett (underarmsben) av laboratoriet i Uppsala. Resultatet framgår av diagram 2 med lab nr Ua-11092. Även denna datering visar två sigma. Vid en signifikansgrad av 95,4 % blir kalibrerad ålder 1270–1400 AD, vid beaktande av de båda amplitudernas (två sigma) utbredning på åldersaxeln. Den verkliga dateringen kan i princip hamna på en tidpunkt inom hela detta tidsintervall (1270–1400 AD). Den vänstra kurvan, som är något högre, har sitt kalibrerade maxvärde inom tidsintervallet ca 1275–1298 AD, medan den andra, något lägre kurvan, har sitt maxvärde inom tidsintervallet ca 1360–85 AD.

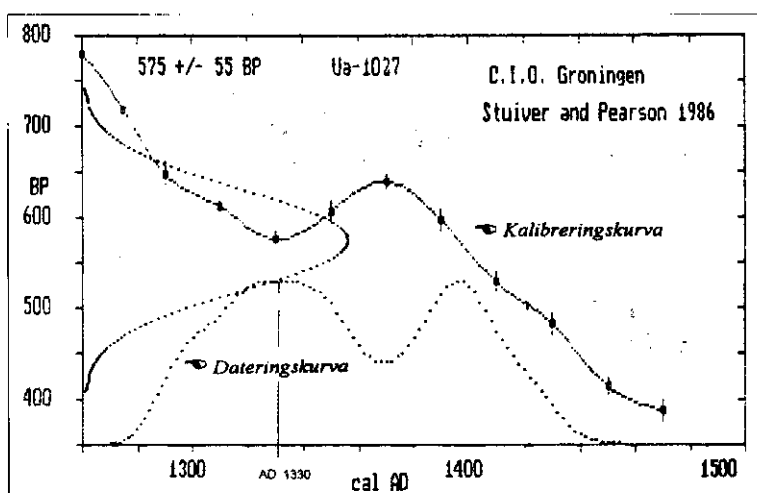
Vid C14-dateringen av Bockstensfyndet har

ett flertal dateringar medfört att 2 eller 3 sigma (dateringstoppar/maxvärden) uppstått med helt olika dateringsresultat. Detta fenomen uppträder p.g.a. kalibreringskurvans ojämnheter vid olika perioder under bl a medeltiden.

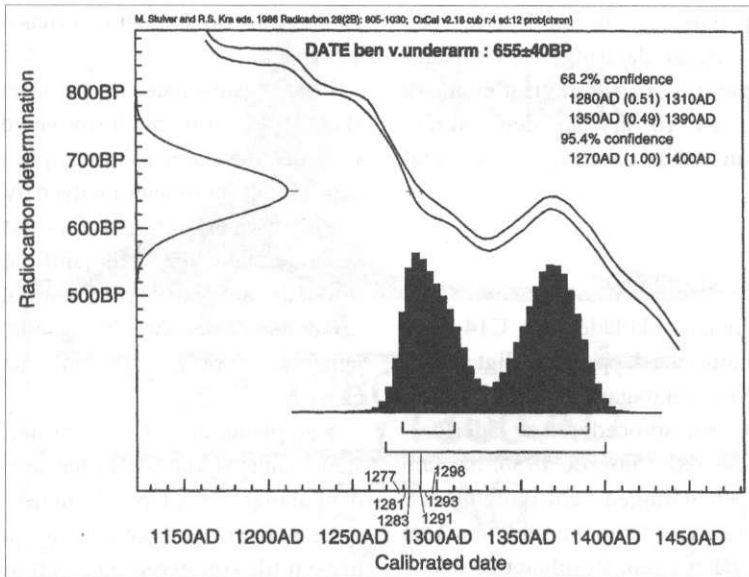
Den skenbara dateringskurvan

C14-metoden har flera svagheter, bl a på grund av kalibreringskurvans ojämnheter, som exempelvis är påtaglig för tidsperioden från slutet av 1200-talet och fram till början av 1400-talet. Detta fenomen framgår tydligt av diagram 1.

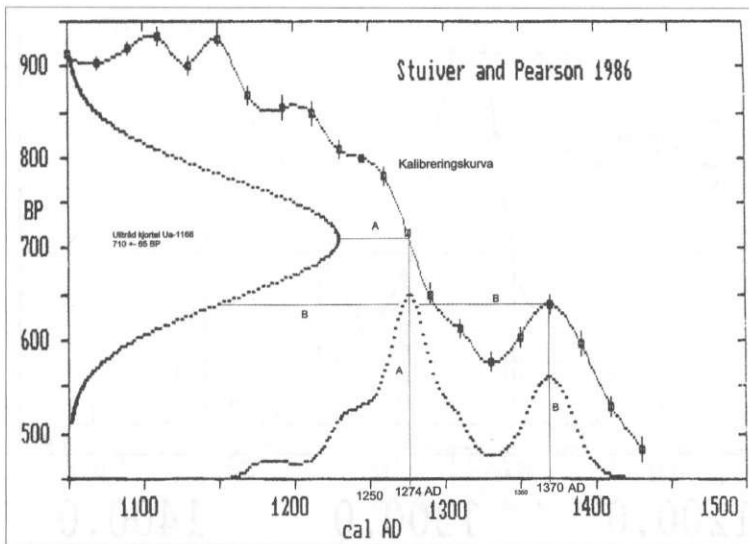
För att få reda på vilken av de två kurvtopparna (A eller B), som är den mest sannolika dateringen har 10 årsringar från en ek, som med full säkerhet daterats dendrokronologiskt till årsintervallet 1280–1289 AD (DE 70982 Lund). Detta prov har sedan daterats med kol 14-metoden.

1. Diagrammet visar resultatet av en av de första C14-dateringarna av Bockstensmannens klädeklädd från 1988. Lab nr Ua-1027, som utgör textilprov B. Kemisk förbehandling, enligt alternativ a. Ursprunglig vikt = 8,00 mg. 1. behandling i 1 % HCl, 80°C, 3 timmar. 2. tvättning i destillerat vatten. 3. torkning. Vikt efter preparation = 7,46 mg. Den procentuella viktminskningen = 6,75 %. Preparationsdatum 1988-11-14. En markeringslinje vid året AD 1330 är inlagd i syfte att användas vid jämförelse med diagram 6. Källa: Tandemlaboratoriet i Uppsala, Ua-1027.

2. Dateringskurvorna för Bockstensmannens underarmsben, enligt laboratoriet i Uppsala Ua-11092. De angivna årtalen på åldersaxeln (AD) anger inte en exakt datering utan markerar approximativa årtal inom det dateringsintervall som väntevärdet hamnat inom. Avsikten är att använda dessa intervall, som referent vid jämförelse med de övriga dateringskurvorna. Maxvärdet har i det här fallet hamnat inom tidsramen ca AD 1275–98.

3. Diagrammet visar ett exempel på C14-datering av ullfibrer från Bockstensmannens kjortel. På grund av kalibreringskurvans ojämnhet uppstår två skilda dateringskurvor A och B. Maxvärdet för kurva A hamnar på ca 1274 AD, medan kurva B till höger har ett lägre maxvärde vid ca 1370 AD. På grund av detta fenomen har forskarna varit tveksamma om vilken av de två kurvorna (A eller B), som är den rätta dateringen. Dateringen är utförd av Tandem-laboratoriet i Uppsala med lab nr Ua-1168.

Den mindre dateringskurvan B t h visar således en skenbar datering, som tillsammans med kurva A dessutom visar en något lägre ålder (ca 10 år) än den säkrare dendrokronologiska dateringen. Se diagram 4.

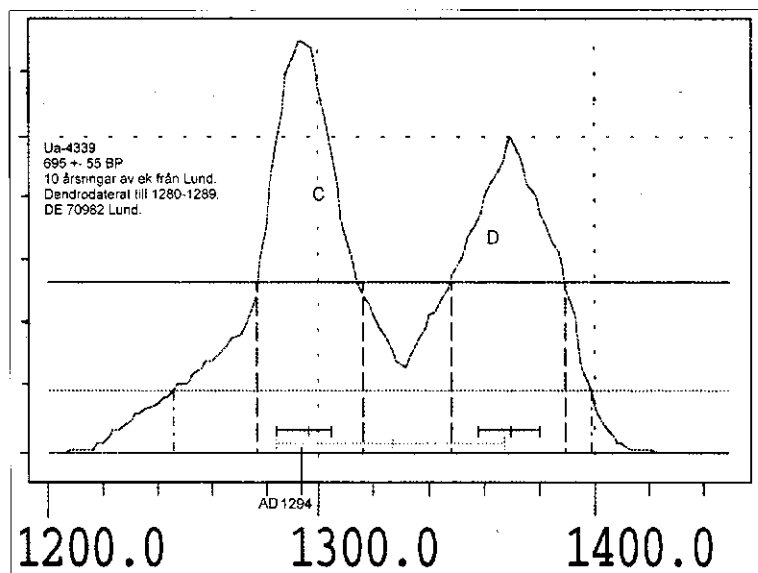
Datering av skolädet

Bockstensmannens skoläder har C14-daterats av laboratoriet i Uppsala, enligt lab nr Ua-11091. Med iakttagande av den omfattande konserveringsproceduren av läderföremålen, som Sandklef utförde 1936, har den kemiska förbehandlingen varit omfattande i syfte att eliminera främmande ämnen, som kan påverka dateringen. Resultatet av denna kol 14-datering hamnade på 730 ± 40 BP, som motsvarar årsintervallet ca 1260–1295 AD, vilket framgår av diagram 5, som är

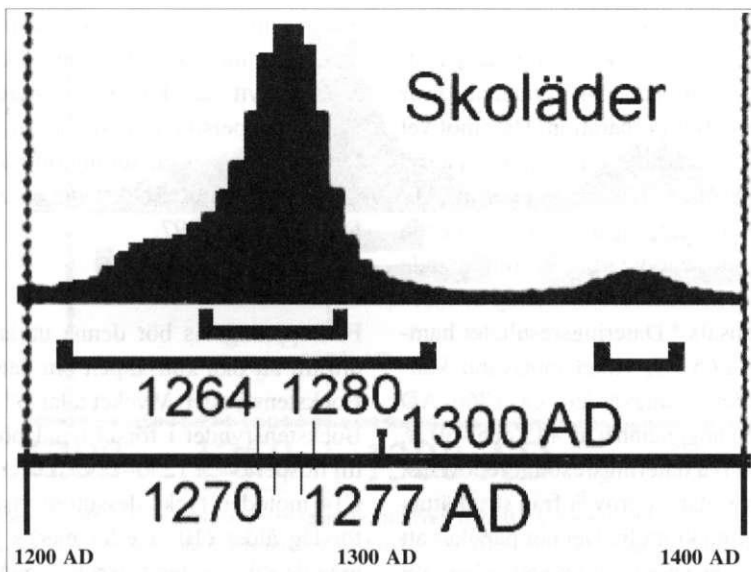
hämtat från Tandemlaboratoriets rapport från 1997.

Dateringsresultatet av Bockstensmannens skoläder har principiellt stor betydelse, eftersom det med stor säkerhet placerar Bockstensfyndet inom andra halvan av 1200-talet (1250–90-talet). Övriga C14-dateringar av fyndmaterialet bör därför jämföras och vägas samman med just denna datering. Lädrets egenålder, då det började användas som mannens skor, bör rimligen inte ha överstigit ca tre år.

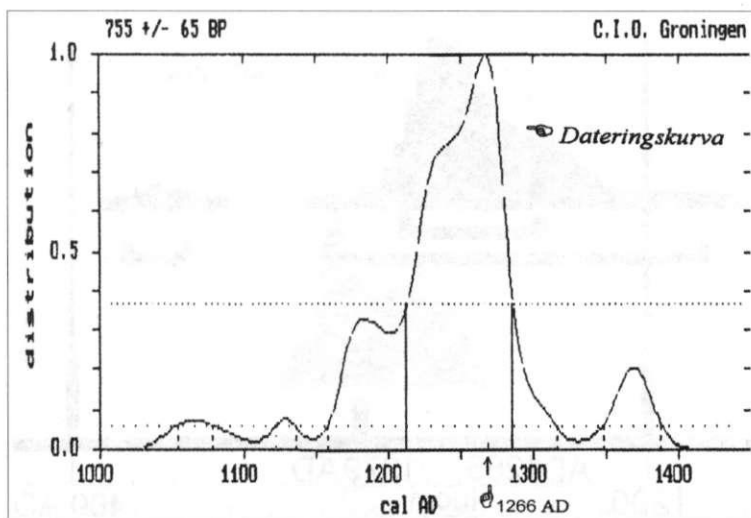
Kompletterande C14-datering av Bockstensmannens klädedräkt har utförts av Tandemlaboratoriet i Uppsala under 1992–94, i syfte att fixera en noggrannare datering med hänsyn till konserveringen och den kemiska påverkan dräkttyget blivit utsatt för i exempelvis mossen. Ett av proverna har därför behandlats i tre steg före datering.

4. Diagrammet visar C14-datering av tio årsringar från en ek, som med säkerhet är dendrokronologiskt daterad till årsintervallet 1280–1289 AD (DE 70982 Lund). Dateringen visar två sigma (C och D). Den vänstra kurvan (C), som har maxvärdet ca AD 1294, visar i det här fallet att C14-metoden ger något för låg ålder (ca 10 år) i jämförelse med den säkrare dendrokronologiska åldersbestämningen. Den högra kurvan (D) visar således en falsk eller skenbar datering. Dateringen utförd av Tandemlaboratoriet i Uppsala 1994 med lab nr Ua-4339, 695 ± 55 BP.

5. Diagrammet visar C14-dateringen av Bockstensmannens skoläder, enligt prov Ua-11091. Kurvens maxvärde eller väntevärde har hamnat på årsintervallet AD 1270–1277, med en spridning från ca 1260–95. Den betydligt lägre puckeln t h har hamnat på andra hälften av 1300-talet och utgör en skenbar datering p.g.a. kalibreringskurvens ojämnhet.

6. Diagrammet visar resultatet av C14-dateringen av Bockstensmannens klädeklädd (Ua-2439). Detta dateringsprov har förbehandlats i tre steg för att eliminera eventuella föroreningar, som kan påverka dateringen. Dateringskurvens max- eller väntevärde har hamnat på AD ca 1266. Vid jämförelse med diagram 1 är tidsskillnaden (1330–1266) ca 65 år, som tidsförskjutningen framåt utgör. Denna tidsförskjutning har uppstått även på de senaste dateringarna, som exempelvis Ua-32333 (ull kjortel), 32334 (ull fotlapp) och 32337 (lårben), dock i mindre omfattning (20–40 år). Källa: Tandemlaboratoriet i Uppsala 1992 och 2006.

Viktnedskningen mellan steg två och tre uppgick till 1,71 %, vilket bör tyda på att extremt lite av främmande materia fanns kvar på ullfibrerna efter preparation. Däremot vet vi inte, i vad mån äldre eller yngre materia förenats med ullfibrerna. Detta prov har beteckningen Ua-2439 och är hitintills det enda textilprov, som genomgått en så omfattande och noggrann kemisk förbehandling av laboratoriet i Uppsala.⁴ Dateringsresultatet hamnade på 755 ± 65 BP, vilket motsvarar kalibrerade året (väntevärdet) ca 1266 AD (e Kr) med en noggrannhet av +15 och -50 år.

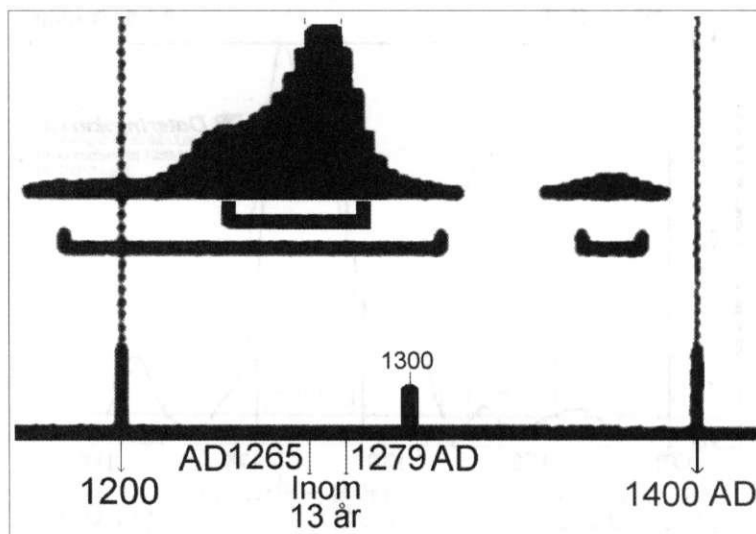
Ytterligare två dateringsresultat redovisas, enl. diagram 8, där ett prov är från struthättan och ett prov från kjorteln. Det bör påpekas att struthättan anses vara nytillverkad och av ull som inte återanvänts.⁵

Vid en utvärdering av C14-dateringarna av klädedräkten bekräftas uppfattningen att tyget från de olika plaggdelarna är från en

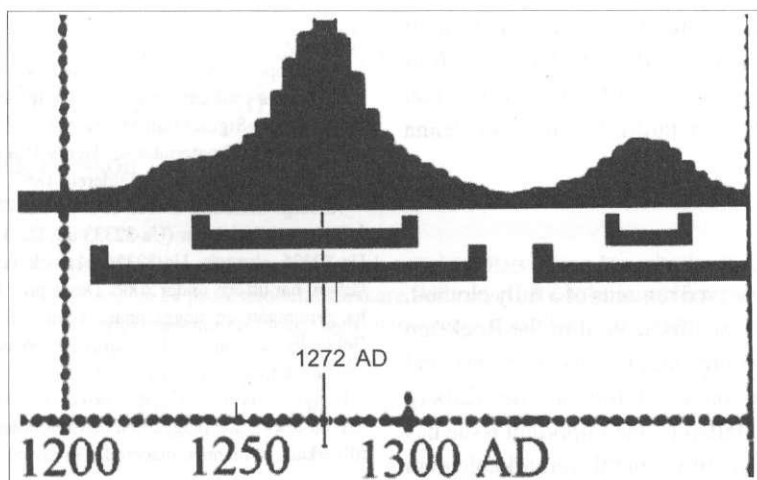
gemensam tid. Dessutom sammanfaller dessa dateringar med skolädet, som säkerligen var relativt nytt då skorna tillverkades för att passa den person som skulle använda dem. Diagram 9 visar en summering av daterade prover (17) från Bockstensfyndet, som utförts fram till 1997.

Resumé

Förhoppningsvis bör denna utvärdering bidra till att öka kunskapen om dateringen av Bockstensfyndet. Mycket talar således för att Bockstensfyndet i första hand bör hänföras till tidsperioden 1250–1295. Dateringen med C14-motoden tycks dessutom visa en något för låg ålder (10 år eller mer) i jämförelse med de säkrare dendrokronologiskt daterade proverna, som exempelvis framgår av diagram nr 4. Om detta kan gälla mer generellt vore bra om experterna kan ge svar på. Tillgången på säkert daterat skelettmateriel från

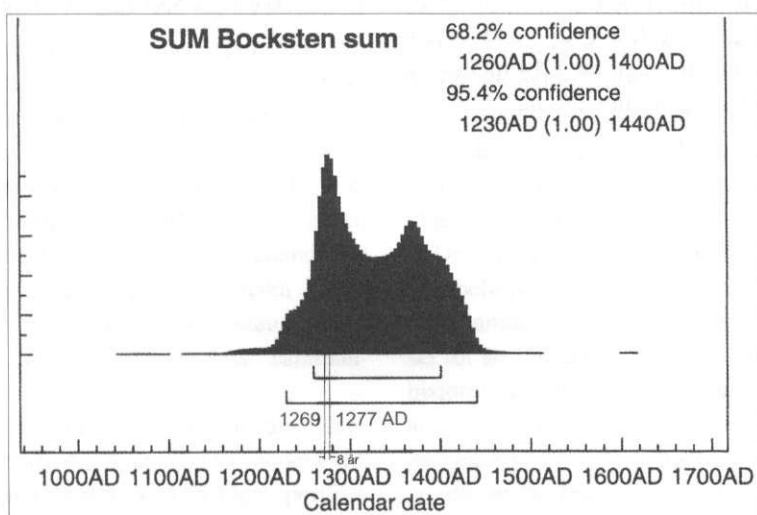
7. Diagrammet återger dateringen av prov från kjorteln ullfibrer, enligt lab nr Ua-11095. Dateringen har hamnat på 740 ± 45 BP, vilket motsvar års- intervallet 1250–1290. Maxvärdet eller väntevärdet har hamnat på ca 1265–1279 AD med en spridning inom ca 13 år. Även här framträder en mindre dateringspuckel, som till höger, är en skenbar effekt av kalibreringskurvens olinjäritet under 1300-talet. Källa: Bockstensmannen och hans dräkt, 1997, sidorna 125–136.

8. Diagrammets vänstra kurva återger dateringen av ullfibrer från Bockstensmannens struthätta, enligt lab nr Ua-11097, 715 ± 50 BP. Väntevärdet har hamnat på ca 1265–1280 AD, som överensstämmer med övriga dateringar. Den mindre kurvan till höger är således en falsk datering pga kalibreringskurvens ojämnheter. Källa: se diagram 7.

den aktuella tiden (1250–1295) är tämligen begränsat i Norden. Ett bra referensmaterial finns dock bevarat i Lundadomen, nämligen kvarlevorna av ärkebiskopen Jakob Erland-

sen, som dog söndagen den 18 februari 1274. C14 datering av detta skelett skulle kunna bidra till en säkrare datering av Bockstensmannen.

9. Diagrammet visar sannolikhetsfördelningen av daterade prover (17) från Bockstensfyndet, som utförts fram till 1997. Den större kurvan till vänster anger den verkliga dateringen, medan kurvan till höger är en skenbar datering av Bockstensfyndet. Årtalen AD 1269 och AD 1277 är införda som referensårtal för att lättare kunna bedöma dateringen på den horisontella tidsaxeln. Det mest sannolika dateringsintervallet har hamnat på perioden 1250–1295 AD. Dateringskurvan för detta prov är hämtad från boken Bockstensmannen och hans dräkt, 1997, sid 136.

Till museet i Varberg vill jag framföra ett hjärtligt tack för att de har ställt värdefullt undersökningsmaterial till mitt förfogande, vilket möjliggjort färdigställandet av denna artikel.

Summary

The well preserved remains of a fully clothed, medieval corpse, discovered in the Bocksten Bog in 1936 are unique. His garments and skeleton are on exhibition at the Varberg Museum in Halland. One important issue has been the dating of when this remarkable man lived. His clothing has provided useful clues. In 1937 and 1943 Albert Sandklef, the head of the museum in Varberg, dated the garments to the 1360's. In texts published 1985 and 1997 Margareta Nockert dated the clothing to the 1330's, arguing that the garments were in great fashion during that period. In a book written together with professor Göran Possnert in 2002, Nockert, however, limits herself to dating the garments to the 14th century. The aim of this article is to test an alternative dating, as a result of more recent datings obtained through the C14 method at the Tandem laboratory in Uppsala.

Noter

- ¹ Se exempelvis Nockert 1997, sidan 60 och 61.
- ² De tidigaste adoranterna finns avbildade i Bror Emil Hildebrands »Sigiller från Medeltiden», 1862. Avseende det danska sigillmaterialet se; Henry Petersen, *Danska Gejstlige sigiller fra Middelalderen*, 1883.
- ³ Varbergs museums årsbok 1989, sidan 72.
- ⁴ Förnyade dateringar (Ua-32333 ull, Ua-32334 fotlapp, Ua-32335 ekstock, Ua-32336 ekstock och Ua-32337 lårben) har utförts under 2006. Dessa prov kan möjligen ha genomgått en noggrannare kemisk förbehandling. Beklagligtvis har inte laboratoriet redovisat provernas viktnedgång efter preparation.
- ⁵ Enligt Nockert (1997, sidan 60) är tyget till struthättan den bäst bevarade plaggdelen och förefaller ha varit nytillverkad, då mannen placerades i mossen.

Litteratur

- Varbergs museums årsbok 1989.
- Wennerholm, O., *Vem var Bockstensmannen?* 2007. ISBN 91-975507-1-X.
- Sandklef, Albert, *Acta Ethnologica*. Vol. I-1937.
- Sandklef, Albert, *Vår bygd*. 1937.
- Sandklef, Albert, *Bockstensmannen och hans olycksbröder* 1943.
- Nockert, Margareta, *Bockstensmannen och hans kläddräkt*. 1985. Reviderad upplaga 1997. ISBN 9185720-30-5.
- Possnert, Göran och Nockert, *Att datera textilier* 2002.

I nationernas skugga? Skånes plats i dansk och svensk historieforskning

Av Fredrik Persson

Fil. dr, Hist.inst., Lund

Historien har alltid en ideologisk och identitetsskapande sprängkraft, också när det förmedlas av professionella forskare. Allt sedan nationalstaterna blev politisk norm har historievetenskapen lydigt legitimerat dessa statsbildningar genom att framställa dem som historiskt helgjutna. Vad har detta betytt för ett område som Skåne vilket, till följd av statsbytet 1658, har starka band till två moderna nationalstater? Har Skånes historia, så som många hävdar, hamnat i nationernas skugga?.

Inledning:

Historia, nationalism och Skåne

Historia är alltid ett potentiellt politiskt verktyg. Det förflutna kan användas för att motivera politiska ställningstaganden eller för att slå fast vilka som anses tillhöra en given gemenskap, och vilka som tvärsäkert hålls utanför.¹

I både offentlig debatt och forskning har denna typ av politiskt historiebruk ofta förknippats med Öst- eller Centraleuropa. När den jugoslaviska staten inte längre förmådde leverera och kommunismen framstod som allt mer akterseglad spelade Milošević ut det historiskt präglade nationella kortet. Mytologiserade minnen av slaget vid Trastfältet 1389 fick plötsligt, på förödande vis, förankra föreställningen om serberna som historiens orättfärdiga förlorare.² På liknande vis blev hastigt uppvecklade historiska kartor ett allt för viktigt vapen i den östeuropeiska politiken efter Sovjetimperiets sammanbrott.³

Historia har dock inte enbart använts ideologiskt och identitetsskapande i modern tid, eller i en på tryggt avstånd belägen periferi. Olof Rudbecks stormakslegitimerande *Atlantica* och Gustav II Adolfs nogsamt iscensatta kröning är bara två av många exempel på äldre svenskt historiebruk.⁴ Historien spelar också politisk roll i vår egen samtid, på

närmare och mindre uppenbart håll. Skåne och den moderna regionalismen påminner om att historien brukas och har konsekvenser också i till synes banala sammanhang.⁵

Exemplen vittnar om historiens politiska potential, men också om ett av historievetenskapens mest livaktiga forskningsfält under senare decennier. Vad som med i brist på ett bättre samlingsnamn kan kallas historiebruksforskning utgör en utvidgning av den klassiska historiografin (historieskrivningens historia). Insikten om att historieförmedling inte är en exklusiv syssla för vetenskap och skolväsende, där kunskapen enkelt sipprar uppifrån och ned,⁶ har gjort partiprogram och populärkultur till lika befogade studieobjekt som vetenskapliga verk.

Denna utveckling har varit välkommen och befogad, mycket nytt vetande har vunnits. Samtidigt ser det dock ut som att intresset för att förstå och tolka den professionella historieskrivningen har minskat. Med denna artikel om Skånes plats i dansk och svensk nationell professionell historieskrivning vill jag därför återföra fokus till den institutionaliserade historievetenskapen. I centrum står frågan om hur man historiskt hanterar ett område likt Skåne, vilket genom sitt tidigare statsbyte är sammanbundet med två moderna nationalstater.

Den professionella historieskrivningen är årsbarn med den moderna nationalismen. Under 1800- och tidigt 1900-tal flyttade det nya samhällets företrädare fram sina positioner på det gamla ståndssamhällets bekostnad. Den slutgiltiga sociala triumfen kröntes med nya statsbildningar: nationalstaterna. Tidigare sammanhållande kitt som kejsare, feodal imperieordning och universell kristenhet försvann i det damm som omstöpningsrörde upp.⁷ Det fanns följaktligen ett stort behov av att främja nya samhörighetskänslor och att skyla över destabiliserande klassklyftor. Lösningen blev den historiskt utmejslade nationalismen.

Även om det vore förenklat att entydigt hänföra den moderna nationalismens urkunder till skrivbordslådorna hos sekelskiftets intellektuella råder det inget tvivel om att deras tjänstvilliga sammanförande av fakta och fiktion blev grundstommen till den nya tidens sammanhållande nationella kitt. Med linjära och tvärsäkra berättelser om de nya statsbildningarnas och gemenskapernas avgrunds djupa ursprung och traditioner kunde de föreställas och förnimmas som självklara.⁸

Symbiosen mellan makten och de intellektuella tog sig synligt uttryck i institutionalisering och professionalisering. Mycket av det som tidigare betraktats som skön konst fick under 1800-talets andra hälft en mer formell och fast form. Intresse för folkspråk och dialekter, precis som för historia, knöts till de expanderande universiteten och utvecklades till egna ämnen.⁹

Det är det starka sambandet mellan (historie)vetenskap och nationalism som gör det intressant att uppmärksamma hur man i historieskrivningen hanterar ett område som inte entydigt kan sägas tillhöra *en* föreställd enhet – utan tvärtom står som en påminnelse om att den nuvarande formen är allt annat än evig och historiskt given.

Skåne övergick tillsammans med bland annat Halland och Blekinge från Danmark

till Sverige i och med freden i Roskilde 1658.¹⁰ Skånes dubbla dansksvenska historia har medfört att landskapet ofta omtalas som säreget. Denna populära föreställning har också politiserats i identitetsskapande syften. Inom den så kallade Skånelandsrörelsen har krav på skånskt självstyre parats med påståenden om att skånsk historia har offrats på nationalismens altare. Man har upplevt sig vara utsatt för en svensk historieimperialism, synlig i form av segrarstatyer, men också i förnekandet och förlöjligandet av den egna historien. Följaktligen har företrädare för forskning och utbildning framställts som försvenskningssagenter med uppdrag att radera ut den skånska känslan för det forna danska fäderneslandet.¹¹

Föreställningen om Skånes undanskymda plats i historieskrivningen återfinns dock inte bara inom den regionala skånska rörelsen. Angränsande ståndpunkter har under lång tid också uttryckts av professionella historiker.

Den legendariske lundahistorikern Martin Weibull markerade redan under 1800-talets andra hälft mot vad han såg som en olycklig historiografisk omständighet: I dansk historieskrivning uppmärksammades endast landskapets äldre historia, medan tiden efter 1658 sågs som en smärtsam påminnelse om förlust. I den svenska historieskrivningen var förhållandet det omvända, den äldre historien förknippades med arvfjenden och lämnades därför därhän.¹² Lundahistorikern Hanne Sanders, vilken engagerat och skickligt ägnat sig åt Skånes historia och förhållandet mellan Danmark och Sverige under senare år har formulerat sig i samma riktning.¹³

De två lundahistorikernas ståndpunkter kan sammanfogas i tesen att Skåne till följd av statsbytet 1658 har hamnat i nationernas skugga och därmed ägnats mindre uppmärksamhet än vad som annars hade varit fallet.

Utifrån det ovan diskuterade generella sambandet mellan nationalism och historieskrivning förefaller tesen övertygande och

jag har själv förmedlat och förstärkt den i min undervisning på kursen »Skånes historia» vid Lunds universitet. Likväl, eller kanske just därför, har ingen bemödat sig att pröva påståendet empiriskt. Detta faktum utgör incitamentet för att i denna uppsats undersöka vilken plats Skåne har haft i dansk och svensk historieforskning under nationalismens tidevarv. Syftet är följaktligen att fylla en specifik empirisk forskningslucka, men också att bidra till en mer allmän diskussion kring historiografi och nationalism.

Det finns givetvis en rad tänkbara material genom vilka Skånes utrymme i dansk och svensk historieskrivning kan undersökas. Här har jag valt att rikta blicken mot de två stora nationella tidskrifterna, den *svenska Historisk tidskrift* (*SHT*) respektive den *danska Historisk tidsskrift* (*DHT*). Tidskrifternas tillkomst (*SHT* utkom med sitt första nummer 1881 och *DHT* 1840) och dess nationella karaktär är i sig ett uttryck för den symbios mellan nationalism och historievetenskap som här granskas.¹⁴ Likaså går de att betrakta som nav för respektive lands historikersamhälle. Sammantaget erbjuder tidskrifterna en i sammanhanget nödvändig möjlighet att med små medel fånga en överskådlig bild av huvudfåror i dansk och svensk historiografi.¹⁵

Undersökningen tar sin utgångspunkt i en kvantitativ genomgång av samtliga utgivna nummer av *SHT* och *DHT* sedan starten av den svenska tidskriften 1881, fram till och med utgången av 2008. Innehållsförteckningarna har gått igenom och artiklar med geografiska angivelser eller fenomen som otvetydigt anknyter till Skåne har valts ut och granskats närmare.

För att överhuvudtaget göra det möjligt att uttala sig om Skånes plats i svensk och dansk historiografi är det nödvändigt att relatera den professionella historievetenskapens intresse för Skåne, till det för andra landskap och regioner.

I Sverige har landskapet historiskt haft en central politisk och symbolisk funktion. Kring sekelskiftet 1900 spirade intresset för landskapens kultur, natur och historia. Genom ett fosterländskt pusslande där varje landskap mejslades ut som en säregen bit, för att sedan fogas till en svensk enhet, blev landskapsintresset ett viktigt inslag i konstruerande av en folklig svensk nationalism.¹⁶

I denna process blev vissa landskap särskilt betydelsebärande. Framförallt kom Dalarna och Värmland att framstå som ursvenska symboler,¹⁷ varvid de också har ägnats stort humanvetenskapligt intresse. För den rättvisa jämförelsens skull har jag därför istället valt att ställa Skåne jämte Västmanland: ett centralt beläget svenskt kärmland, inte ekonomiskt eller politiskt oviktigt, men ändå tämligen alldagligt och anonymt. Likaså har jag funnit det befogat att också använda Jämtland/Härjedalen som jämförelsepunkt, detta med hänvisning till att området precis som Skåne tidigare hade annan stats-tillhörighet än svensk.

I Danmark har de enskilda landsdelarna generellt sätt inte varit lika profilerade som i Sverige, med Jylland som möjligt bekräftande undantag.¹⁸ Likväl är också undersökningens danska del i behov av två jämförelseområden. Här har valet fallit på Slesvig/Sönderjylland, vilket genom delningen och förlusten till Preussen 1864 utgör en intressant parallell till Skånes övergång till Sverige 200 år tidigare. Därutöver fungerar också det mindre dramatiska Fyn som jämförelsepunkt.

Skåne i svensknationellt strålkastarljus

Föreställningen om att Skånes historia har hamnat i skuggan av två nationalstater har, som diskuterades ovan, inte sällan fogats samman med den om en medveten svensk ignorans i syfte att bryta gamla danska kultu-

rella band. Resonemanget faller tillbaka på antagandet att historievetenskapens nationaliserande blick inte förmår fånga ett område som har bytt statstillhörighet. Det faktum att Jämtland/Härjedalen, vilket likt Skåne utgör just ett sådant område, inte ägnas en enda artikel i *SHT* under perioden 1881–2008, indikerar att tesen kan ha generell giltighet.¹⁹

Denna bild bleknar dock bort när uppmärksamheten vänds mot Skåne. Under motsvarande undersökta tidsperiod spelar landskapet huvudroll i artikelform nitton gånger.²⁰ I sig säger siffran förvisso ingenting, men det faktum att Västmanland under samma period berörs i tio artiklar ställer saken i annan dager.²¹ Det kan givetvis inte uteslutas att Skåne skulle ha tillåtits att ta än mer plats om det inte varit för statsbytet 1658 och den tidigare danska tillhörigheten. Inte desto mindre står det klart att den professionella svenska historievetenskapen har skänkt Skåne i det närmaste dubbelt så mycket uppmärksamhet som Västmanland, vilket är beläget mitt i vad som får anses vara ett svenskt kärnland och vars svenska statstillhörighet aldrig har ställts i fråga.

Så långt finns följaktligen lite som talar för att de svenska historikerna ska ha ställt Skåne i en nationellt skuggad skamvrå. För att fördjupa analysen finns det dock anledning att förhålla sig till på vilket vis Skåne tilläts ta plats i *SHT*. En överskådlig bild framträder om man kategoriserar de nitton artiklarna efter deras tematiska innehåll.

Som tydligt framgår av Tabell 1 låg artik-

larnas otvetydiga tematiska tyngdpunkt vid politisk historia och militärhistoria. Den av Artur Stille 1901 publicerade artikeln »Fälttåget i Skåne 1676–1679. Några reflexioner och synpunkter (med en karta)» är jämte J.A. Lagermarks korta utredning av Magnus Stenbocks guvernörstitel från 1923,²² talande för vad som har utgjort historievetenskapens huvudsakliga intresseområden under en stor del av den här undersökta perioden.²³ Som bekant var just den politiska och militära historien, »kungarna och krigen», länge historievetenskapens konstituerande älsklingsämne.

Att uppmärksammandet av Skåne i *SHT* tematiskt anknyter till väl kända historiografiska huvuddrag syns också då fyra av de fem artiklar som tillsammans kan hänföras till den breda kategorin social-, kultur- och kyrkohistoria härrör från tiden efter 1960,²⁴ då det vetenskapliga historieintresset kom att förskjutas i riktning mot mer vardagliga personer, ting och föreställningar.²⁵ Här återfinns exempelvis ekonomhistorikern Mats Olssons artikel om de skånska böndernas ofrihet och adelns vittgående privilegier.²⁶

Trots överensstämmelsen med övergripande historiografiska strömningar måste intresset för den skånska politiska och militära historien också förstås i relation till den myckna forskningsuppmärksamhet som har ägnats Skånes statsbyte 1658. Om man, vilket brukligt är, förstår »övergångstiden» som 1658–1710 framträder en tydlig kronologisk dominans, vilket Tabell 2 visar.

Tabell 1. Tematisk kategorisering av artiklar om Skåne i *SHT* 1881–2008.

Politik och militärhistoria	13
Kyrko-, kultur- och socialhistoria	5
Övrigt	1
Summa:	19

Källa: Bilaga 1.

Tabell 2. Kronologisk kategorisering av artiklar om Skåne i *SHT* 1881–2008.

Dansk tid	7
Övergången	10
Svenskt tid	1
Överlappande	1
Summa:	19

Källa: Bilaga 1.

Mer än hälften av samtliga artiklar om Skåne publicerade i *SHT* behandlar denna bestämda period. Om man därtill betänker att det rör sig om blott dryga 50 år blir den kronologiska tonvikten än tydligare. Vidare stämmer den kronologiska och tematiska överlappningen väl överens med vad Hanne Sanders har hävdad, nämligen att historieforskningen om Skånes övergång framförallt har varit en historieforskning om krig.²⁷

Det finns anledning att fundera över om historievetenskapens intresse för Skånes övergång från Danmark till Sverige enkom låter sig förklaras med att krig och politiskt ränksmideri på hög nivå traditionellt har utgjort fackhistoriska favoritteman. En alternativ och bredare tolkning är att övergången uppmärksammas särskilt ingående till följd av att den svenska staten här utgör en viktig aktör. Landskapet Skåne blir alltså historiskt intressant först när det interagerar med den svenska centralmakten.

För en sådan tolkning talar det faktum att fyra av de sju artiklar som berör Skåne under dansk tid har en utpräglad svensk tematik. Det är på något vis symptomatiskt att den första artikeln i *SHT* som behandlar Skåne, publicerad av Hans Hildebrand 1882, berör den korta tid under 1300-talet då Skåne under Magnus Erikssons krona befann sig i union med Sverige.²⁸ Bilden förstärks av två artiklar som behandlar det svenska fälttåget i Skåne år 1523, båda författade av Rudolf Bergström.²⁹ Något tillspetsat skulle man kunna uttrycka saken som att intresset för Skåne följde principen »Skåne i Sverige». Skåne var bara värt att notera när det fyllde en svensknationell funktion.³⁰

Här framträder vad som vid första anblicken ser ut som ett ensidigt forskningsintresse möjligt att tolka i termer av en medveten svensk historieimperialism gentemot Skåne. Bilden kompliceras dock om man

vänder blicken mot jämförelsepunkten Västmanland. Det sätt på vilket Mälardalskapet uppmärksammas av den svenska historievetenskapen följer nämligen mönstret från det skånska fallet. Bland de tio artiklar i *SHT* som berör Västmanland märks fyra som knyter an till reformationsriksdagen i Västerås 1527, två om Arbogas funktion som viktig politisk mötesplats i det senmedeltida Sverige, två som tar fasta på den nationellt mycket betydelsefulla gruvnäringen samt en artikel rörande ett av Karl XI:s besök i Kungsör.³¹ Det förhåller sig följaktligen så att också Västmanland tillåts träda fram först när det sker i nationens intresse.

Vad som skymtar fram ser följaktligen ut att vara ett allmänt ensidigt sätt att skriva »lokalhistoria», snarare än ett specifikt förhållningssätt till den skånska historien. Den nationella rikshistorien fungerar som måttstock för vad på regional och lokal nivå som är värt att uppmärksamma.

Mot ett systematiskt svenskt ignorerande av den skånska historien med hänvisning till landskapets tidigare danska tillhörighet talar även det faktum att den danska tiden fram till och med 1658 ägnas fler artiklar i *SHT*, också de som följer principen »Skåne i Sverige» oräknade, än den svenska tiden efter »övergångstidens» slut 1710. Således uppmärksammas exempelvis katolska missionsresor i Danmark och Skåne under tidigt 1600-tal i en artikel av Jens Peter Wieselgren 1961, medan Axel Kock 1905 skrev kring frågan om Skåne är det germanska folkens urhem.³²

Av ovanstående resonemang bör man dock inte dra slutsatsen att historievetenskapens hanterande av Skåne har varit opåverkat av områdets statsbyte och ämnets nationaliserade blick. Det är slående att endast en av de nitton artiklarna om Skåne i *SHT* i någon mån kronologiskt överbryggar »övergångs-

tiden» och följer ett ämne över både dansk och svensk tid. Det rör sig om Mats Olssons ovan nämnda ekonomihistoriska undersökning om »livegenskap» i Skåne.³³ Det ensamma avvikande exemplet visar hur fångad den svenska historievetenskapen ofta har varit av nationella föreställningar i valet av undersökningsobjekt.

Tvärtemot den konstituerade tankegången bakom tesen om Skåne som nationellt skuggat är det dock inte säkert att historievetenskapens nationella förståelse med nödvändighet har hämmat intresset för Skånes historia. Det är rent av rimligt att vända på resonemanget och hävda motsatsen: Just den nationella dimensionens dominans gjorde det särskilt viktigt för historievetenskapen att förhålla sig till Skånes tidigare danska tillhörighet, övergången till och införlivandet med Sverige. Här finns en möjlig förklaring till att Skåne uppmärksammades i betydligt större utsträckning än exempelvis Västmanland.

Beaktar man tidpunkten för när de nitton artiklarna om Skåne publicerades i *SHT* förtydligas bilden. Som framgår av bilaga 1 härrör ett påfallande stort antal av artiklarna om Skåne från det förra sekelskiftet,³⁴ det vill säga under den tid då nationalismen som sådan och dess grepp om historievetenskapen var som starkast. Nationalismen var följaktligen inte bara förmögen att skugga, utan också att rikta synliggörande strålkastarljus.

Av det ovanstående går givetvis inte att fastslå om Skåne har intagit en »rättvis» eller »rättmätig» plats i svensk vetenskaplig historieskrivning. Det finns tveklöst mycket som talar för Hanne Sanders kritik av en ensidig fokusering på tider av krig och förstörelse i Skånes förflutna. Inte desto mindre torde det stå klart att Skåne inte har ignorerats i den svenska historiografin, och att det till och med är plausibelt att påstå att just svenska

nationella skyggglappar bidrog till ett förhållandevis stint stirrande på Skåne.

Som en stärkande pendang kan man också notera att artiklarna om Skåne i *SHT* inte i någon nämnvärd utsträckning härrör från enskilda historiker med ett eldsjålsliknande intresse för skånsk historia. Som Birgitta Odén tydligt har visat i en fin artikel har det särskilt bland lundahistorikerna funnits ett sådant skånskt regionalhistoriskt stråk.³⁵ I *SHT* återfinns förvisso historiker som återkommit till Skåne i sin vetenskapliga produktion, likt Ingvar Andersson och Mats Olsson.³⁶

Flera andra kända »Skånehistoriker», däribland Weibullarna vilka framförallt publicerade sig i de egna tidskrifterna *Historisk tidskrift för Skåneland* och *Scandia*,³⁷ lyser dock med sin frånvaro. Faktum är att lundaprofessorn Artur Stille är den ende historiker som i *SHT* publicerade mer än en artikel kring Skånes historia.³⁸ Intresset, vilket kan förvåna då Stille trots att han länge satt som professor i Lund tillhörde ett uppsvenskt nationalkonservativt historikerskrå,³⁹ illustrerar väl behovet av att nyansera tesen om den svenska historievetenskapens ignorerande av Skåne i nationens namn.

Det danska Skåne

Den så kallade Skånelandsrörelsens politiserade diskussion om den skånska historiens oförtjänt undanskymda plats har i huvudsak skjutit in sig på föreställningen om ett medvetet svenskt förnekande av skånsk kultur och historia, i syfte att radera ut gamla danska band och lojaliteter. Inte desto mindre rymmer föreställningen om Skåne som nationellt skuggat också en dansk dimension. Martin Weibull har, vilket diskuterades i inledningen, angivit den smärtsamma förlusten av Skåne som grund för dansk glömska. Likaså har Hanne Sanders i diskussioner

kring en långsam Öresundsintegration återkommit till danskarnas ofta begränsande intresse för de forna landsdelarna öster om Öresund.⁴⁰

Det finns således all anledning att uppmärksamma hur den danska historievetenskapen har hanterat Skåne, och mer specifikt att vända blicken mot den *danska Historisk tidsskrift* (*DHT*). Genomgången av *DHT* följer mönstret i den ovan genomförda undersökningen av *SHT*, vilket i ett första steg innebär att intresset för Skåne relateras till det för Slesvig/Sönderjylland och Fyn.

Slesvig/Sönderjylland påminner om Skåne såtillvida att det utgör ett geografiskt område som har gått förlorat för den danska statsbildningen. Var och en med minsta inblick i dansk historia vet att förlusten av Slesvig/Sönderjylland till Preussen 1864 utgör ett av de mest symbolladdade och uppmärksammade skeendena i landets historia.⁴¹ Utgången av undersökningens jämförelse kan därmed tyckas avgjord på förhand och det överraskar inte att just detta område ägnas flest artiklar i *DHT* av de tre som undersöks. Slesvig/Sönderjylland står i centrum för inte mindre än 28 artiklar. Skåne ägnas femton artiklar medan Fyn intar en betydligt mer undanskymd plats med två artiklar.⁴²

I fallet Fyn handlar det om en artikel kring det så kallade Odenseprivilegiet från 1527 samt en demografisk kyrkoboksundersökning rörande tiden för Karl X Gustavs härtåg över de danska öarna vid 1600-talets mitt.⁴³ Man kan kort konstatera att här framträder en slags parallell till det sätt på vilket Västmanland har hanterats i svensk historieskrivning, det vill säga att området uppmärksammas enbart i sådan utsträckning som det har spelat roll för den nationella rikshistorien.

Det finns här vare sig anledning eller utrymme att i detalj utreda Slesvig/Sönderjyllands plats och betydelse i dansk historio-

grafi. Inte desto mindre är det slående vilken framskjuten plats området intar i *DHT* under hela den här undersökta perioden. Även om den politiska historien står i fokus är tematiken bred. Här återfinns rätthistoriska diskussioner rörande de omstridda områdenas juridiska ställning och status, men också artiklar om byggnadsstil.⁴⁴ I flera av artiklarna framträder ett tydligt försök att utifrån en nationell logik bestämma områdets tillhörighet. Detta påminner om att den danska förlusten av Slesvig/Sönderjylland och de fortsatta stridigheterna om området ägde rum samtidigt som historievetenskapen professionaliserades och nationaliserades. Här finns en rimlig förklaring till varför Slesvig/Sönderjylland uppmärksammas i betydligt större utsträckning än Skåne.

Vänder man blicken mot de femton artiklar i *DHT* vilka på olika vis behandlar Skåne (samt Bornholm), framträder ett par gemensamma beröringspunkter med det sätt på vilket landskapet hanterades i den svenska systertidskriften. Som framgår av Tabell 3 kännetecknades uppmärksammandet av en tydlig inriktning på politisk historia, ofta i dess renaste militära form.

Till den dominerande tematiska kategorin hör exempelvis ett replikskifte mellan N. P. Jensen och Artur Stille, rörande Christian Vs förhåvanden under slaget vid Lund 1676.⁴⁵ Dessa två artiklar illustrerar också att den politiska och militära tonvikten, precis som i det svenska fallet, hänger samman med det

Tabell 3. Tematisk kategorisering av artiklar om Skåne i *DHT* 1881–2008.

Politik och militärhistoria	10
Kyrko-, kultur- och socialhistoria	5
Övrigt	0
Summa:	15

Källa: Bilaga 2.

Tabell 4. Kronologisk kategorisering av artiklar om Skåne i *DHT* 1881–2008.

Dansk tid	4
Övergång	11
Svensk tid	0
Överlappande	0
Summa:	15

Källa: Bilaga 2.

faktum att en absolut övervikt av artiklarna om Skåne i *DHT* berör tiden för områdets övergång från Danmark till Sverige. Som framgår av Tabell 4 är den danska kronologiska koncentrationen än tydligare än den svenska.

Tabellen visar också på en intressant skillnad mellan *DHT* och *SHT* i fråga om vilka perioder av Skånes historia som uppmärksammas. I den danska tidskriften återfinns inte en enda artikel som berör tiden efter landskapets inkorporerande i den svenska statsbildningen. Det ser följaktligen ut som om Skåne blir ointressant för den danska historievetenskapen så snart områdets lösgjordes från sina danska statsrättsliga band. Inte heller finns någon artikel med en kronologiskt överlappande tematik. Tydligare illustration av den nationaliserade blicken än Margareta Swenssons artikel från 1969/70 »Bondehamnar i nordvästra Skåne och Blekinge under 1600-talet» torde vara svår att finna. Titeln till trots behandlar inte Swenssons undersökning hela 1600-talet, utan slutar tvärt 1657.⁴⁶

Den danska historievetenskapens entydiga intresse för Skåne som något danskt förstärks om man betänker att inte mindre än fem av de elva artiklar som rör övergångstiden specifikt behandlar Bornholm och den resning mot svensk överhöghet som ägde rum på ön vintern 1658–59.⁴⁷ Artiklar med tydligt talande titlar som »Til Belysning af Bornhol-

mernes Opstand mod de svenske 1658. De danske kilder» eller »Var Poul Ancher Leder af den bornholmske Opstand i 1658, og kan man naegte Jens Koefoed Adkomsten til at Kaldes Bornholms Befrier?»,⁴⁸ tyder på att intresset för Skånes övergång inte främst handlar om vad som gick förlorat, utan snarare om det område som slog sig fritt och därmed räddade sig kvar i den danska nationella historieskrivningen.

Det är i sammanhanget också intressant att notera när artiklarna om det tidigmoderna Östdanmark publicerades. Publiceringstidpunkterna som framgår av bilaga 2 kastar ett förklarande ljus över det faktum att den danska historievetenskapens intresse för Skåne bar på så tydliga militära och politiska förtecken. Inte mindre än nio av de femton artiklarna om Skåne härrör från tiden kring sekelskiftet 1900,⁴⁹ då historievetenskapen som bekant sällan lät blicken falla på andra studieobjekt än sådana som återfanns inom politikens och försvarets härad.

Årtiondena runt sekelskiftet 1900 var också nationalismens genombrottsera, vilket också ramar in och begripliggör den nationaliserade danska historievetenskapliga blick som kan förklara ointresset för Skånes historia efter övergången från Danmark till Sverige, samt begestringen över motståndet på Bornholm. Likaså är det slående att flera av artiklarna kring landskapets danska tid tar fasta på och understryker dess ekonomiska potens. Exempelvis skrev Kristian Erslev om sillen och Skånemarknaden vid Skanör/Falsterbo och Grethe Jacobsen om Malmö som viktigt handelsstad.⁵⁰

Det bör dock understrykas att nationalismens grepp om den danska historievetenskapens sätt att hantera Skånes förflutna inte blott bär giltighet för tiden kring det förra sekelskiftet. Det framstår trots allt slående symptomatiskt att den senaste artikeln om skånsk historia i *DHT*, författad av Hans

Bagger och publicerad 2003, behandlar 1716 års avblåsta danska återerövringsförsök av Skåne.⁵¹

Avslutning:

Historia, nationalism och Skåne

Syftet med ovanstående undersökning har varit att pröva om Skåne har ställts i historisk skugga till följd av statsbytet 1658. Tesen, som vilar på det väl kända sambandet mellan historievetenskap och nationalism, kan härmed både bekräftas och bestridas.

Det står bortom allt tvivel att den svenska historievetenskapens sätt att hantera Skåne historiskt präglades av en nationaliserad och nationaliserande blick. Detta tog sig dock inte uttryck i ignorans eller medvetet förnekande. Tvärtom talar mycket för att just områdets tidigare danska statstillhörighet gjorde det särskilt viktigt att uppmärksamma Skåne i svensk historieskrivning. Att Skåne, precis som Västmanland, tilläts ta plats först när det tog betydande plats i rikshistorien stärker tesen om historievetenskapens nationella tendens, men talar emot föreställningen om ett medvetet svensk förnekande av den skånska historien.

Enligt samma dominerande nationella logik har den danska historievetenskapen framförallt intresserat sig för den äldre skånska historien då området fortfarande utgjorde ett danskt kärnland. Det får också anses talande att motstånd och återerövringsförsök har utgjort något av danska favoritteman i förhållandet till Skåne. Att Skånes historia efter landskapets inkorporerande i Sverige helt lämnas därhän i *DHT* talar därtill för den danska delen av tesen om Skåne som nationellt skuggat.

I den effekt som nationalismen har haft på det svenska och danska historievetenskapliga intresset för Skåne går dess janusansikte att skönja. I politiskt och historiskt hänseende

har nationalismen som ideologi kunnat fungera frigörande, exempelvis i avkolonialiseringens skepnad. Den har emellertid också sänt generationer till en säker död på världsvida slaktmarker samt rest förödande gränser, av såväl fysisk som mental art.

I historiografiskt hänseende har nationalismen i samspel med statsbytet 1658 således skänkt Skåne mer uppmärksamhet i svensk historieforskning än vad som troligen annars varit fallet, medan det motsatta förhållandet gäller för det motsvarande danska fallet. Utan att omhulda den ovan motbevisade tanken på Skåne som placerat i en nationellt skuggad skamvrå, visar den nationella kronologiska enögdheten, manifesterat i avsaknaden av tematiska artiklar som förmår överbrygga statsbytet, på att nationalismen har hämmat historieskrivningen om Skåne. Lösningen ligger, tvärtom vad den så kallade Skånelandsrörelsens hävdar, inte i en lika nationell specifik skånsk historieskrivning. Skåne kan, precis som alla andra omstridda områden, först inta sin lika fria som komplexa plats i historien när de nationella skygglapparna en gång för alla har kastats på sophögen.

Studien är genomförd med stöd av Ebbe Kocks stiftelse.

Summary

The aim of this study has been to critically test the thesis that the history of Scania – as a consequence of the province's transition from Denmark to Sweden in 1658 and the generally acknowledged connection between nationalism and historical science – has been neglected historiographically.

Following an empirical analysis of articles published between 1881 and 2008 in the dominating historical journal in Denmark and Sweden respectively, this thesis can be dismissed as well as confirmed.

Swedish historians, marked by nationalism, did not ignore the Scanian past, but on the contrary noticed it extensively, with an urge to integrate it into the superior national history. A corresponding tendency among Danish historians led to a more one-sided focus on Scania's older history and rebellion against the Swedish rule.

The study hence underlines that the history of Scania, like that of any controversial region, can be understood in its full complexity only without the blinkers of nationalism.

Noter

- ¹ Eriksen 1996; Aronsson 2004.
- ² Judah 1997.
- ³ Karlsson 1999; Dietsch 2006.
- ⁴ Eriksson 2002; Petersson 2003, s. 42–44.
- ⁵ Persson 2008.
- ⁶ Jensen 1978.
- ⁷ Hobsbawm 1998; Gellner 1994.
- ⁸ Anderson 1991; Eriksen 2000; Hobsbawm 1994.
- ⁹ Arcadius 1997, s. 76–86.
- ¹⁰ För en bra introduktion och diskussion av Skånes övergång se: Sanders 2008.
- ¹¹ Persson 2008, särskilt s. 101–102.
- ¹² Weibull 1868–69, s. I–XII.
- ¹³ Sanders 2006, s. 58–66.
- ¹⁴ Schück 1980; Manniche 1992, s. 207–215; Mølbech 1840.
- ¹⁵ Det finns en rad ytterligare relevanta källmaterial som inte varit möjliga att undersöka inom ramen för detta mindre forskningsprojekt: översiktsverk för att fånga mötet mellan akademi och offentlighet, »utmanande» tidskrifter med regional prägel som *Scandia* och *Den Jyske Historiker* eller enskilda framträdande historiker med känt intresse för Skåne. För sådana exempel se: Odén 2009.
- ¹⁶ Persson 2008, s. 50–51; Edquist 2001, s. 79.
- ¹⁷ Nielsen 2007.
- ¹⁸ Frandsen 1996.
- ¹⁹ Bilaga 1.
- ²⁰ Bilaga 1.
- ²¹ Bilaga 1.
- ²² Stille 1901; Lagermark 1923. (Se bilaga 1 för bibliografiska detaljer.)
- ²³ För ett par historiografiska översikter i saken se: Iggers 1997; Lilja 1989; Floto 1996.
- ²⁴ Bilaga 1.
- ²⁵ Iggers 1997; Lilja 1989; Floto 1996.
- ²⁶ Olsson 2001 (Se bilaga 1 för bibliografiska detaljer.)

- ²⁷ Sanders 2008.
- ²⁸ Hildebrand 1882 (Se bilaga 1 för bibliografiska detaljer.)
- ²⁹ Bergström 1937; Bergström 1939 (Se bilaga 1 för bibliografiska detaljer.)
- ³⁰ Jmfr Persson 2008, s. 63–64.
- ³¹ Bilaga 1.
- ³² Wieselgren 1961; Kock 1905 (Se bilaga 1 för bibliografiska detaljer.)
- ³³ Olsson 2001 (Se bilaga 1 för bibliografiska detaljer.)
- ³⁴ Bilaga 1.
- ³⁵ Odén 2009.
- ³⁶ Andersson 1965; Olsson 2001 (Se bilaga 1 för bibliografiska detaljer.)
- ³⁷ Odén 2009; Odén 1975; Persson 2008.
- ³⁸ Stille 1898; Stille 1901 (Se bilaga 1 för bibliografiska detaljer.)
- ³⁹ Odén 1991, s. 133–135.
- ⁴⁰ Weibull 1868–69; Sanders 2006.
- ⁴¹ Manniche 1992; Tiemroth, Petersen & Poulsen 1992.
- ⁴² Bilaga 2.
- ⁴³ Sjöberg 1966–67; Fussing 1944–46 (Se bilaga 2 för bibliografiska detaljer.)
- ⁴⁴ Bilaga 2.
- ⁴⁵ Jensen 1899–1900; Stille 1899–1900 (Se bilaga 2 för bibliografiska detaljer.)
- ⁴⁶ Swenson 1966–67 (Se bilaga 2 för bibliografiska detaljer.)
- ⁴⁷ Bilaga 2.
- ⁴⁸ Zahrtman 1984–85; Grove 1897–99 (Se bilaga 2 för bibliografiska detaljer.)
- ⁴⁹ Bilaga 2.
- ⁵⁰ Erslev 1904–05; Jacobsen 1985 (Se bilaga 2 för bibliografiska detaljer.)
- ⁵¹ Bagger 2003 (Se bilaga 2 för bibliografiska detaljer.)

Litteraturförteckning

- Anderson, Benedict. *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, London: Verso 1991 [1983].
- Arcadius, Kerstin. *Museum på svenska. Läns museerna och kulturhistorien*, Stockholm: Nordiska museets förlag, 1997.
- Aronsson, Peter. *Historiebruk. Att använda det förflutna*, Lund: Studentlitteratur, 2004.
- Edquist, Samuel. *Nyktra svenskar. Godtemplarrörelsen och den nationella identiteten 1879–1918*, Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 2001.
- Eriksen, Thomas Hylland. *Historia, myt och identitet*, Stockholm: Bonnier Alba, 1996.
- Eriksen, Thomas Hylland. *Etnicitet och nationalism*, Nora: Nya Doxa, 2000 [1993].

- Eriksson, Gunnar. *Rudbeck 1630–1702. Liv, lärdom och dröm i barockens Sverige*. Stockholm, Atlantis, 2002.
- Floto, Inga. *Historie. En vetenskapshistorisk undersøgelse*. Köpenhamn: Museum Tusculanum, 1996 [1985].
- Frandsen, Steen Bo. *Opdagelsen af Jylland. Den regionale dimension i Danmarkshistorien 1814–64*. Århus: Aarhus universitetsforlag, 1996.
- Gellner, Ernest. »Nationalism and Modernization», i *Nationalism* Hutchinson, John & Smith, Anthony D., (red.), Oxford: Oxford University Press, 1994.
- Hobsbawm, Eric. »The Nation as Invented Tradition», i *Nationalism*, Hutchinson, John & Smith, Anthony D., (red.), Oxford: Oxford University Press, 1994.
- Hobsbawm, Eric. *Nationer och nationalism*, Stockholm: Ordfronts förlag 1998 [1990].
- Iggers, Georg G. *Historiography in the Twentieth Century. From Scientific Objectivity to the Postmodern Challenge*. Hanover, N.H.: Wesleyan University Press, 1997.
- Jensen, Sven Sørdring *Historieundervisningsteori*, Köpenhamn: Christian Ejlers' Forlag, 1978.
- Karlsson, Klas-Göran. *Historia som vapen. Historiebruk och Sovjetunionens upplösning 1985–1995*, Stockholm: Natur och kultur, 1999.
- Lilja, Sven. *Historia i tiden*, Lund: Studentlitteratur, 1989.
- Manniche, Jens Chr. »Historieskrivningen 1830–1880», i *Danmarks historie. Bind 10. Historiens historie*, Mørch, Søren (red.), Köpenhamn: Gyldendal, 1992.
- Molbech, Christian. »Om historiens nationale betydning og behandling. Om historiske arbejder og formaalene for en historisk forening i Danmark. Et efterord til dette tidsskrift», i *Historisk tidsskrift (Danmark)* 1840 1:1.
- Nielsen, Kayser Nils. »1905 i Sverige. En studie i national revitalisering», i *Den dubbla blicken. Historia i de nordiska samhällena kring sekelskiftet 1900*, Gustafsson, Harald, Persson, Fredrik, Tornbjør, Charlotte & Wällette, Anna (red.), Lund: Sekel, 2007.
- Odén, Birgitta. »Scandia – tidskrift för en annan uppfattning», i *Historia och samhälle. Studier tillägnade Jerker Rosén*, Grönvall, Anders (red.), Lund: Studentlitteratur, 1975.
- Odén, Birgitta. *Forskarutbildningens förändringar 1890–1975. Historia, statskunskap, kulturgeografi, ekonomisk historia*, Lund: Lund University Press, 1991.
- Odén, Birgitta. »Landskapsbundenhet och globala nätverk i historisk forskning vid Lunds universitet», i *Historien, barnen och barndomarna. Vad är problemet? En vänbok till Bengt Sandin*, Lind, Judith (red.), Linköping, Linköpings universitet, 2009.
- Persson, Fredrik, *Skåne, den farliga halvön. Historia, identitet och ideologi 1865–2000*, Lund: Sekel, 2008.
- Petersson, Bodi. *Föreställningar om det förflutna. Arkeologi och rekonstruktion*, Lund: Nordic Academic Press, 2003.
- Sanders, Hanne. *Nyfiken på Danmark, klokare på Sverige*, Göteborg: Makadam, 2006.
- Sanders, Hanne. *Efter Roskildefreden 1658. Skånelandskapen och Sverige i krig och fred*, Göteborg: Makadam, 2008.
- Schück, Herman. »Centralorgan för den svenska historiska forskningen. Historisk tidskrift från sekelskiftet till 1960-talet», i *Historisk tidskrift* 1980.
- Tiemroth, Jens Henrik, Petersen, Erling Ladewig & Poulsen, Henrik. »Professionalisering og demokrati 1880–1991», i *Danmarks historie. Bind 10. Historiens historie*, Mørch, Søren (red.), Köpenhamn: Gyldendal, 1992.
- Weibull, Martin. *Samlingar till Skånes historia, forn-kunskap och beskrifning*, 1868/69.

Artiklar i *Historisk tidskrift (Sverige)* om Skåne, Jämtland/Härjedalen och Västmanland, i geografisk-kronologisk ordning

Skåne

- 1882 »Konung Magnus Eriksson och Skåne», Hans Hildebrand
1886 »Ett bidrag till Tycho Brahes historia. Tycho Brahe till Erik Sparre»
1890 »Magnus Stenbock om fälttåget i Skåne 1709–1710 och slaget vid Helsingborg», Ernst Carlsson
1895 »Stenbockstatyn i Helsingborg»
1898 »Kristian V och slaget vid Lund. En historisk undersökning av Artur Stille», Artur Stille
1900 »Västgötar och östgötar i slaget vid Helsingborg 1710», Axel Zetterström
1901 »Fälttåget i Skåne 1676–1679. Några reflexioner och synpunkter (med en karta)» Artur Stille
1902 »En ifrågasatt diversion mot Danmark 1676–1677», N. Wimarson
1905 »Är Skåne de germanska folkens urhem?», Axel Kock
1923 »Magnus Stenbock såsom guvernör i Skåne», J.A Lagermark
1937 »Det svenska krigståget mot Skåne våren 1523. Dess förhistoria och förlopp» Rudolf Bergström
1939 »Källornas vittnesbörd om orsakerna till utgången av 1523 års vinterfälttåg i Skåne», Rudolf Bergström
1945 »Örkelljungatraktaten», Erik Burman
1953 »Skåne, Danmark og Sverige 1676–1679. En antikritik», Knud Fabricius
1955 »Skånes språkliga försvenskning», Martin P:n Nilsson
1961 »Itinerarium Danicum. En resa i Danmark och Skåne 1622», Jens Peter Wieselgren
1965 »Det lundensiska primatet över Sverige. Ett meddelande», Ingvar Andersson
2001:1 »Att icke understå sig att lämna sitt hemman. Om bondeklassens frihet och adelns dominans i Skåne», Mats Olsson
2007:1 »Association i bondesamhället. En mikrohistorisk studie av missionsintresset i Tygelsjö ca 1835–1855.» Erik Sidenvall

Jämtland/Härjedalen

–

Västmanland

- 1889 »Äldre Vestmanlag eller Dalalag», K. H. Karlsson
1897 »Biskoparnas i Strengnäs och Västerås hemliga protestation mot reformationsverket af den 10 aug. 1531», H. Lundström
1927/28 »Västerås möte 1527», Lars Sjödin
1936 »Arboga möte 1435», Gottfrid Carlsson
1937 »Nya teorier om riksdagen i Västerås 1527», Tor Berg
1954 »Mötet i Arboga i januari 1512», Grcta Wieselgren
1954 »Ramnäs bruk under inflationen på 1700-talet. Studier i Jakob Tersmedens enskilda räkningsbok», Bertil Boëthius
1954 »Sala Silvergruvas begynnelse», Erik Holmkvist
1960 »Riksdagen i Västerås 1527 och 'goda, gamla, kristliga sedvänjor'», Sven Kjällerström
1996:4 »Karl XI och Kungsör: ett ämne värt en diskussion», Magnus Mörner

Artiklar i *Historisk tidsskrift (Danmark)* om Skåne, Slesvig/Sönderjylland och Fyn i geografisk-kronologisk ordning

Skåne

- 1894/95 6/5 »Til Belysning af Bornholmernes Opstand mod de svenske 1658. De danske kilder», M. H. Zahrtmann
- 1897/99 7/1 »Var Poul Ancher Leder af den bornholmske Opstand i 1658, og kan man naegte Jens Koefoed Adkomsten til at Kaldes Bornholms Befrier?», Gerhard L. Grove
- »Poul Ancher og Jens Koefoed. Dublik», Gerhard L. Grove
- »Svenskerne paa Bornholm 1658», M. K. Zahrtmann
- »Poul Ancher og Jens Koefoed. Annotationer», M. K. Zahrtmann
- 1899/00 7/2 »Christian V i Slaget ved Lund. En kritisk undersøgelse», N. P. Jensen
- »Christian V i Slaget ved Lund. Nogle bemærkninger som svar till Hr. Oberst N. P. Jensen», Artur Stille
- 1904/05 7/5 »Sildetolden paa Skaanemarkedet», Kristian Erslev
- 1912/13 8/4 »Vendepunktet i den Skaanske Krig (August–September 1676)», K. C. Rockstroh
- 1925 9/3 »Knut den heliges gåvobrev till Lunds domkyrka 1085», Lauritz Weibull
- 1947/49 11/2 »'Terror panicus' og Christianstads undsætning 1678», Knud Fabricius
- 1950/52 11/3 »Skansk Indvandring til Sjælland i slutningen af 1600-tallet», Knud Fabricius
- 1969/70 12/4 »Bondehamnar i nordvästra Skåne och Blekinge under 1600-talet», Margareta Swensson
- 1985 14/6 »Købstadsfinanser i begyndelsen af 1500-tallet. Lyder van Fredens Kæmnerregenskaber for Malmø 1517–20», Grethe Jacobsen
- 2003 103/1 »En begivenhed der ikke fandt sted. Den dansk-russiske landgang i Skåne 1716», Hans Bagger

Slesvig/Sönderjylland

- 1883/84 5/4 »Et bidrag till historisk Belysning af tanken om Slesvigs deling som luning af den dansk-slesvigholstenske strid», J. N. Madvig
- 1885 5/5 »Sönderjyllands indlemmelse i den danske Krone 1721», A. D. Jörgensen.
- 1886/87 5/6 »Forhandlinger om Slesvigeres Adgang til Kommunitetet 1745 og 1758», L. Koch
- 1892/94 6/4 »Om Nordfrisernes Invandring i Sönderjylland», P. Lauridsen
- 1894/95 6/5 »Om Bispedømmet Slesvigs Sognetal i Middelalderen», P. Lauridsen
- 1895/97 6/6 »Om dansk og tysk bygningsskik i Sönderjylland», P. Lauridsen
- »Om Bøndergaarde i Slesvig. Nogle Bemærkninger fremkaldte ved Hr. Skoleinspeetour P. Lauridsens Udtalelser» R. Mejborg
- »Om Bøndergaarde i Slesvig», P. Lauridsen
- 1902/04 7/4 »Den finansielle side af erhvervelsen af hertugdømmerne 1460–1487», E. Arup
- »Nils Kjeldsen den 28 Februar 1864. En kritisk Undersøgelse», K. Erslev
- 1914/15 8/5 »Har P. Lauridsen godtgjort, at Kongelovens Arvefølge gjaldt i den kongelige Andel af Slesvig allerede før 1721?», K. Erslev
- »Havde de gottorpske Hertuger efter 1658(60) Medarveret til de kongelige Dele af Slesvig? Svar till Professor Kr. Erslev», P. Lauridsen
- »P. Lauridsens antikritik», K. Erslev
- 1918/20 9/1 »Helmuth von Moltke til Cai Hegermann-Lindencrone om krigen 1864», A. Friis
- »Nyere tysk Historieforskning vedrørende Slesvig og Holsten», A. Friis
- »Bernstorff og Moltke under Krisen 1762. En kritisk Undersøgelse», A. Friis
- »Kritiske Studier i nyere dansk Historie», E. Arup

- 1925 9/3 »Den slesvigske Stænderforsamling i 1860. Et bidrag til Belysning af slesvigsk Politik under det danske Styre mellem Krigene», Holger Hjelholt
- 1934/36 10/3 »Kongens Proklamation til Slesvigerne af 27 August 1849», Holger Hjelholt
- 1937/38 10/4 »Inkorporationen af den gottorpske del af Hertugdømmet i Slesvig i året 1721. En historisk undersøgelse», Holger Hjelholt
- 1944 11/1 »Johann Gustav Droysen og hans Deltagelse i den slesvig-holstenske Bevægelse. Nogle Betragtninger», Holger Hjelholt
- 1960/62 11/6 »Krisen på Slesvig Domkapitels jordegods 1352–1437», Chr. B. Gravesen
 »Om tillblivelsen af fællesregeringen i hertugdømmerne af 22 okt 1848», Holger Hjelholt
 »Orla Lehmann i slesvig-holstensk fangenskab», Holger Hjelholt
- 1971 12/5 »H. C. Reedtz henvendelse i august 1850 til Rusland og Frankrig om militær hjælp mod den slesvig-holstenske aggression», (327–41), Holger Hjelholt
 »Radowitz og det slesvig-holstenske spørgsmål i oktober 1850», Holger Hjelholt
- 1974 13/1 »Den holstenske adels indvandring i Sønderjylland i det 13–14. århundrede», Esben Albrechtsen
- 1978 13/5 »Bismarck. Europa og Slesvig-Holsten 1862–1866», P. von Linstow
- 1988 15/3 »Var Sønderjylland i middelalderen en del af Danmarks rige», Esben Albrechtsen
- Fyn
- 1944 11/1 »Øernes Befolkning under Karl Gustavkrigene. En Kirkebogsundersøgelse», Hans H. Fussing
- 1966/67 12/2 »Odense-privilegiet af 1527», Erik Sjøberg

Mer om historiska kartor

Av Nils Lewan

Docent i kulturgeografi, Lund

Ales kartnummer 2008:3 inspirerar till fortsättning. I denna notis uppmärksammas än en gång återfynden av Skånska rekognosceringskartan och därtill hörande beskrivning. Blicken riktas också mot de fältkonceptblad, som utgjorde underlag för topografiska kårens äldsta karta i skalan 1:100 000 efter 1800-talets mitt.

Rekognosceringskartan

Helge Nelson rapporterade förtjänstfullt om denna karta i Svensk Geografisk Årsbok 1935.¹ Den omfattande beskrivningen eller kommentaren kände han dock inte till.² Detta kan i förstone tyckas förvånande men blir mer förståeligt, om man vet att Nelson fann kartan på Rikets allmänna kartverk, medan beskrivningen redan vid den tiden fanns på Krigsarkivet.³ Det bör dock konstateras, att Nelson var förtrogen även med Krigsarkivet, då han i sin uppsats återger den därstädes förvarade kartan över Ulrich Thersners triangulering av Skåne 1812, året då själva karteringen inleddes.

De instruktioner, som i april 1812 utfärdades för dels karteringen, dels trianguleringen, tycks dock ha varit Nelson obekanta.⁴ I annat fall hade han säkert sökt också efter beskrivningen.

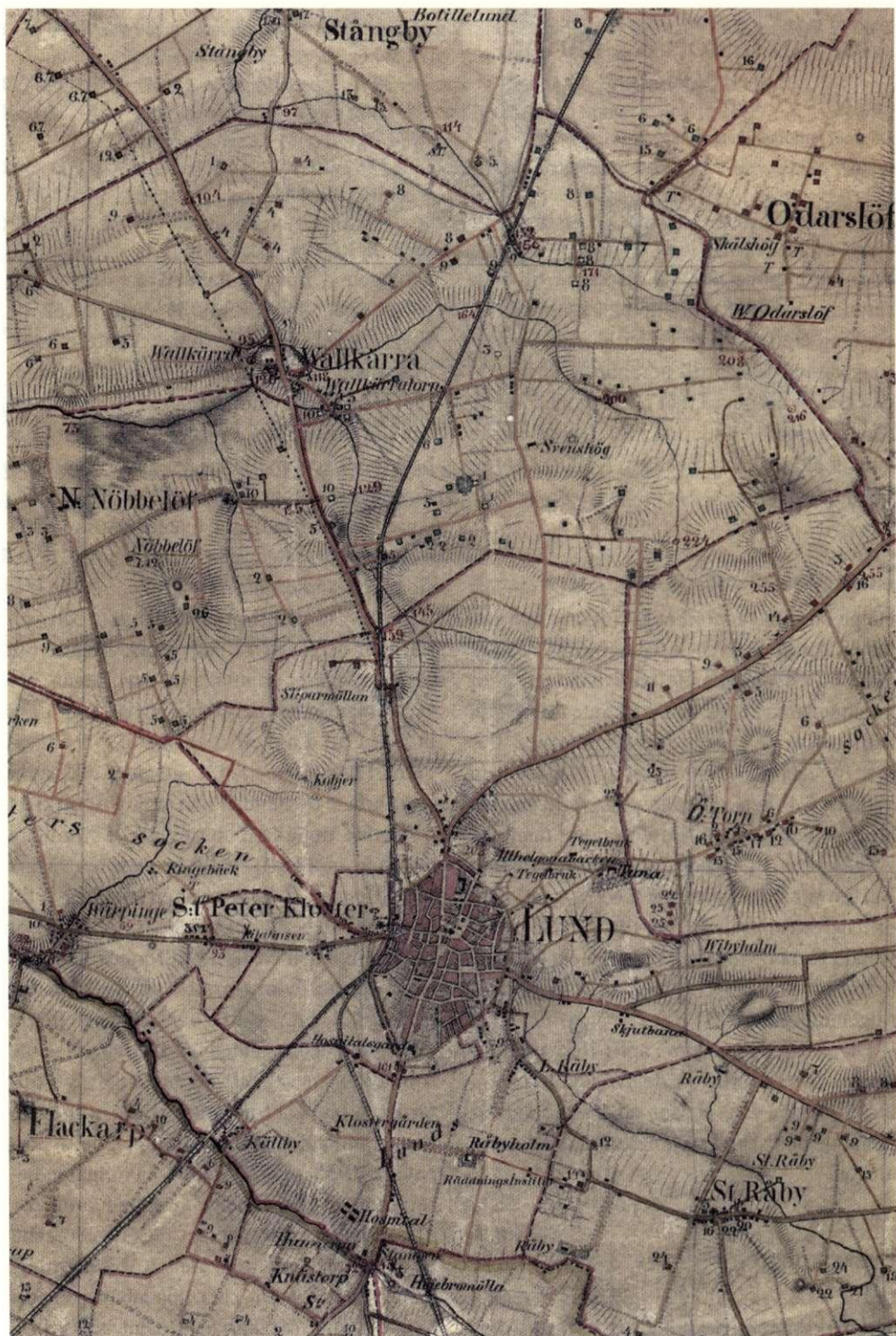
Beskrivningen

Länge – faktiskt till 2008 – tycktes ingen ha uppmärksammat beskrivningen förrän omkring 1980.⁵ Vid denna tid menar sig växt-

ekologen Urban Emanuelsson under sitt enligt egen uppgift hittills enda besök på Krigsarkivet på jakt efter kartoriginalen muntligen ha uppmärksamats på existensen av en beskrivning. Senast 1981 berättade han för författaren om detta.⁶ Därefter har beskrivningen nyttjats i en rad olika sammanhang. Genom initiativ från Kristianstads länsmuseum föreligger materialet för övrigt numera fritt tillgängligt på nätet via hemsidan för länsstyrelsen i Skåne.⁷

Detta kan naturligtvis anses gott och väl. För den vetgirige kvarstår dock frågan, om ingen tidigare uppmärksammat denna beskrivning. Svaret måste bli: jovisst! År 1938 utkom Carl Enghoff med *De allmänna vägarna i Malmöhus län*. I sitt över 700 sidor stora arbete omnämner han att »i krigsarkivet förvarade uppgifter, insamlade för militära ändamål åren 1810–1817, berättar om vägars beskaffenhet».⁸ Att detta är en hänvisning till beskrivningen till rekognosceringskartan är kanske inte helt tydligt. Källförteckning saknas i Enghoffs arbete, och sannolikt är det endast ifall någon skulle känna igen ett direkt citat, som sammanhanget klarnar. Nelson, som tydligen såg till att boken ifråga tillfördes biblioteket på geografiska institutionen, uppfattade det inte. Rimligen borde han annars 1935 (eller senare) ha omtalat beskrivningen som varande av största intresse.

Inte heller någon annan tycks ha förstått, att Enghoff utnyttjat denna beskrivning, medan denne å sin sida uppenbarligen förblev okunnig om kartan. Betänk då, vilken nytta och glädje han kunde haft därav i sitt

Fältkonceptkartan 1855-62, området kring Lund. Skala 1:50000.

Fältkonceptkartan 1855–62. Weberödstrakten. Skala 1:50 000.

eget arbete! Betänk dock även, att kartan vid denna tid inte fanns på Krigsarkivet utan på Rikets allmänna kartverk, dit Enghoff ej tycks ha riktat sina steg. En kontroll våren 2008 av ett citat ur beskrivningen – rörande olika möjligheter att passera Kävlingeån – kunde bekräfta, att Enghoff nyttjat den. Kunskapen därom tycks han emellertid ej ha delat med andra, i vart fall inte med Nelson, och sannolikt försvann den med honom. Först många år senare skulle den återkomma, sedan karta och beskrivning hamnat i samma arkiv och nya möjligheter därmed skapats.

Sammanfattningsvis kan alltså konstateras, att Nelson och Enghoff tycks ha suttit med var sin bit i ett viktigt landskapspussel. Att varken karta eller beskrivning kunde ha kommit till utan skriftliga instruktioner, tycks däremot inte ha fallit dem in – eller så kunde de ej återfinna dessa i dåtidens arkiv. Och även i trettioalets lilla Lund kan lärda män

ha gått om varandra – eller blott älskvärt utbytt hälsningar.

Konceptkartor till topografiska kårens karta

Sedan rekognosceringskartan lagts på hyllan 1821, inriktades karteringen på skalan 1:100 000 med arbetet påbörjat i Svealand. För att uppnå tillräcklig precision vid uppmätningen framstod skalan som otillfredsställande, men först från 1845 kunde man övergå till den dubbla, alltså till 1:50 000.⁹ Från 1857 blev de dittills hemliga kartorna i 1:100 000 allmänt tillgängliga genom publicering, medan fältkoncepten i 1:50 000 förblev hemliga ända till 1897.¹⁰ Även långt därefter tycks dessa koncept ha förblivit okända utanför en trängre krets.

Då jag för en tid sedan uppmärksammats på existensen av dessa fältkoncept, har jag

sökt närmare information rörande i första hand skånska blad. När detta skrives, finns i princip samtliga blad öster om en nord-sydlinje genom Lomma på Krigsarkivet.¹¹ Bladen väster om nämnda linje får däremot sökas på Riksarkivets filial i Arminge, Täby.¹²

Att det rör sig om originalblad framgår av att de är sammanklistrade av smådelar, som på baksidan har anteckning om fältmätare och år. De studerade bladen har enligt dessa noteringar kartlagts under perioden 1855–62. Dock visar en granskning i några hänseenden – av järnvägars tillkomsttid och av år för rivning av äldre kyrkor resp. för dränering av vissa sjöar – att flera av bladen senare reviderats i inte oväsentlig utsträckning.¹³ Hur långt sådan revidering sträckt sig torde förbli ovisst.

Som flertalet äldre kartor speglar dessa konceptblad landskapets innehåll vid en tid, som endast delvis kan preciseras. I detta fall gäller det en period med en blandning av hastiga och betydligt långsammare förändringar av såväl bebyggelse som markanvändning. Till innehållet skiljer sig topografiska kårens tidiga 100 000-delar synbarligen mycket lite från konceptbladen. Att dessa utförts i flera färger, gör dem mer lockande och lättlästa, de rymmer höjduppgifter i fot, och man finner även andra detaljer, som ej kunnat tas med i de publicerade bladen. I dessa saknas också nummer på gårdar liksom en klassificering av dem i färg efter bytillhörighet.

Sammantaget ger konceptbladen en tydligare och därtill i vissa hänseenden mer detaljrik bild av det skånska landskapet vid 1800-talets mitt än man hittills kunnat finna på annat håll.¹⁴

Noter

¹ Nelson 1935. Se även Lewan 1982.

² Lewan 2004.

³ Kartorna skall Kartverket ha haft på »långlån» från

Krigsarkivet från en tid efter 1927 till 1955, då de återbördades. (Ehrensverd 1985).

⁴ Dessa instruktioner är dagtecknade den 25 april 1812. De förvaras på Krigsarkivet och omtalas sannolikt först av l:e arkivarie Ulla Ehrensverd 1985.

⁵ Lewan 2004.

⁶ Lewan 1982.

⁷ Gå in på www.lansstyrelsen.se/skane > kartor och planeringsunderlag > kulturmiljöprogram > mer om kartor > text till skånska rekognosceringskartan.

⁸ Enghoff 1938 s.151.

⁹ Någon ny instruktion torde ej ha utfärdats i samband med denna skalförändring. Istället bör man ha förlitat sig på Kungl. Majestäts nädiga Instruction för Dess Topografiska Corps av 1831 med senare införda ändringar. Krigsarkivets exemplar saknar såväl underskrift som exakt datering, men i marginalen finner man uppgiften Kungl. Brev den 23 april 1831. Utan att det anges får denna instruktion anses bygga på sina föregångare alltsedan århundradets början.

¹⁰ Ottoson-Sandberg 2001.

¹¹ Vid besök i juli 2009 fattades det tidigare som saknat anmälda bladet Finja/Hässleholm SO.

¹² Handlingarna återfinns under rubriken Rikets allmänna kartverk J2bb:1-8. Även om samtliga omslag anger att det rör sig om konceptkartor från 1800-talet, visar det sig att endast bladen väster om nord-sydlinjen genom Lomma är original från denna tid. Övriga blad utgöres av motsvarande fältoriginal från mätning omkring 1940.

¹³ Påståendet i Ottoson-Sandberg 2001 s. 171, att ingen revidering gjordes av konceptkartorna stämmer således inte.

¹⁴ Riksarkivet behöver korrigera innehållsuppgifterna beträffande bladen öster om nord-sydlinjen genom Lomma. Därtill vore det önskvärt, att samtliga skånska konceptblad från mitten av 1800-talet kunde sammanföras i endera Krigs- eller Riksarkivet.

Litteratur

- Ehrensverd, U. 1985. Fältmätningbrigadens rekognosceringskarta över Skåne 1812, 1815-20. Krigsarkivets Interna meddelanden nr 3/1985. Stencil.
- Enghoff, K. 1938. De allmänna vägarna i Malmöhus län. Lund.
- Lewan, N. 1982. Om skånska rekognosceringskartan. – Ale nr 1/1982.
- Lewan, N. 2004. Beskrivningarna till skånska rekognosceringskartan. – Ale nr 2/2004.
- Nelson, H. 1935. Den skånska rekognosceringskartan 1812, 1815–1820. Ett märkligt svenskt kartverk. – Svensk Geografisk Årsbok årg. 11.
- Ottoson, L. och A. Sandberg. 2001. Generalstabskartan 1805–1979. Kartografiska Sällskapet.

Arrendatorer på torp i norra Skåne och Blekinge på 1940-talet

På Landsarkivet i Lund förvaras Jägmästarens i Blekinge-Åhus revir arkiv 1934–1978. Efter en längre tids arbete har arkivförteckningen nu blivit färdig. Jägmästararkiven är intressanta på många sätt. Ett kanske oväntat bidrag till kultur- och socialhistoria är inventering av boendeförhållanden i torp i nordöstra Skåne och Blekinge. Information och beskrivning av torpen går att söka direkt i arkivförteckningens serie F I B.

Under 1944 och åren däromkring genomförde Domänverket inventeringar av torp i jägmästarrevir i Sverige. Hus fotograferades, bostad och ytor beskrevs och förslag på fortsatt förvaltning gjordes därefter upp. För att visa på vilka uppgifter som det går att få fram i inventeringarna har jag valt två exempel. Exemplet är speciella eftersom jägmästaren inte enbart fotograferar byggnaderna utan även människor som bodde i husen. Man kan fråga sig varför han fotograferade personerna? En tolkning kan vara att jägmästaren såg inventeringen som en del av den sociala upprustning, som pågick under mitten av 1900-talet. Debatten om statarsystemet var i full gång år 1944 och Lubbe Nordströms serie »Lortsverige» från 1938 hade stor påverkan på samhällsdebatten. Kanske hade

jägmästaren som tog fotografierna tagit intryck av detta och ville lyfta frågan om människovärdigt boende? Eller också hyste kanske jägmästaren ett socialantropologiskt, eller för den delen rasbiologiskt intresse, något som också låg i tiden. Kanske sågs de boende som representanter för en intressant befolkningsgrupp? Ytterligare en tolkning kan vara att det helt enkelt var ett tillfälle för personer som i vardagen sällan blev fotograferade att få en kopia på ett fotografi av sig själva och jägmästaren var vänlig och ställde upp som fotograf. Vidare forskning om inventeringen välkomnas.

Stavevång i Duvhults kronopark, en korgmakares hem

Torparen försörjde sig som korgmakare. Han var född den 26 januari 1878 och bodde på Stavevång med adress Lilla Bökön i Duvhult. Närmaste telefon från Stavevång var 1 km. Till skola och handelshod var det 4 km och 8 km till kyrkan.

Arrendet omfattade sammanlagt 1.96 hektar, varav det mesta var mossodling och slåtterkärr. Det fanns 15 fruktträd men ingen trädgård. Arrendegälden var 20 kr om året. Det fanns ingen arbetsskyldighet enligt kontraktet. Att aspekten på arbetsskyldighet överhuvudtaget nämns kan tolkas som att de

Korgmakare Olof Håkansson vid sitt torp Stavevång.

som låg bakom frågorna i inventeringen tagit intryck av debatten om statarsystemet.

Stavevång var mycket gammalt, av timmer och spåntak, 8 m × 5 m och 2,5 m högt. Huset hade kök med öppen spis, ett rum med järnkamin, tillbyggd förstuga och vedbod på baksidan. Vatten hämtades i en källa. Avloppsledning saknades. Byggnaden var ett förfallet ruckel, ej människovärdig bostad, enligt jägmästarens slutgiltiga bedömning. (Källa: Jägmästarens i Blekinge-Åhus revir arkiv 1934–1978, volym F 1 B:4)

Torplägenhet i Skärsnäs kronopark, hem för äldre far och två vuxna döttrar

Torplägenhet med adress Skärsnäs Kaffatorp. Här bodde en torpare född 11 juli 1892 (en duglig jordbrukare och skogsarbetare) och

hans far (fotograferad) samt två systrar. Familjemedlemmarnas arbetsförtjänst för reviret uppgick till runt 2000 kr om året de senaste åren. Avståndet till skola var 3 km, kyrka 12 km och handelsbod 1,5 km. Kaffatorps järnvägsstation låg 12 km bort. Arrendet omfattade 2,89 hektar. Arrendetiden löpte till 1962.

Boningshuset var av timmer med dels spåntak, dels papptak. Måtten var 12,6 × 5,7 × 2,7 m, inrett till kök, 1 rum med sättugn, 1 kammare med järnkamin och 3 kammare utan eldstäder. Källare fanns under huset. El, värmeledning, vatten och avlopp saknades. Vatten hämtades i en källa. De ägde en ko. Trädgården var väl skött med tre fruktträd. (Källa: Jägmästarens i Blekinge-Åhus revir arkiv 1934–1978, volym F 1 B:13)

Suzanne Sandberg

DE SKÅNSKA LANDSKAPENS HISTORISKA OCH ARKEOLOGISKA FÖRENING bildades 1866. Föreningen är en samlingspunkt för en historiskt och arkeologiskt intresserad allmänhet.

Föreningen har utgivit Samlingar till Skånes historia, fornkunskap och beskrifning (1868–1873), Samlingar utgifna för De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening (1874–1880), Skånska samlingar (1894–1897) samt Historisk tidskrift för Skåneland (1901–1921).

1961 började föreningen utge ALE, Historisk tidskrift för Skåneland. Första året utkom ett häfte och 1962–1976 tre häften årligen. Fr.o.m. 1977 utkommer fyra häften årligen. 1990 inträdde landsarkivet i Lund som medutgivare.

Brev och manus till redaktionen adresseras till universitetslektor Gert Jeppsson, Vapenkroken 38, 226 47 Lund.

E-post: info@tidskriftenale.nu

Hemsida: <http://www.tidskriftenale.nu>

Medlem i föreningen erhåller tidskriften kostnadsfritt.

Årsavgiften för 2010, 200 kronor, kan insättas på postgirokonto nr 24 68 31-2, De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening.

Äldre häften av tidigare utgivna tidskrifter kan beställas på Landsarkivet, Box 2016, 220 02 Lund. Pris 60 kr per häfte.

EFTERTRYCK, helt eller delvis, medges endast efter redaktionens särskilda tillstånd.

Föreningens styrelse:

Professor Sten Skansjö, Lund, ordf., 1:e arkivarie Elisabeth Reuterswärd, Lund, sekr., länsarkivarie Anders Persson, Lund, v.sekr., 1:e arkivarie Bengt Danielson, Lund, skattmästare, universitetslektor Gert Jeppsson, Lund, redaktör samt fil. dr Kerstin Arcadius, Malmö, professor Lars Berggren, Lund, docent Peter Carelli, Lund, fil. dr Solveig Fagerlund, Viken, docent Tomas Germundsson, Lund, 1:e antikvarie Bengt Jakobsson, Gislöv, länsantikvarie Barbro Mellander, Kristianstad, fil. dr Bodil Persson, Lund, länsantikvarie Thomas Romberg, Malmö, länsantikvarie Leif Stenholm, Karlskrona, professor Anna Christina Ulfspärre, Lund, 1:e antikvarie Pablo Wiking-Faria, Varberg.

Ale

Historisk tidskrift

FÖR SKÅNE, HALLAND OCH BLEKINGE
UTGES AV DE SKÅNSKA LANDSKAPENS HISTORISKA
OCH ARKEOLOGISKA FÖRENING
OCH LANDSARKIVET I LUND.

Innehåll

OWE WENNERHOLM
Datering av Bockstensfyndet

1

FREDRIK PERSSON
I nationernas skugga?
Skånes plats i dansk och svensk historieforskning

13

NILS LEWAN
Mer om historiska kartor

27

Aktuellt om arkivaliskt
Arrendatorer på torp i norra Skåne och Blekinge på 1940-talet

31

Vinjetten på framsidan återger det första tecknet – en f-run – i
runhandskriften av den medeltrida Skånelagen, som var gällande i
Skåne, Halland, Blekinge och på Bornholm.